

Dit is een uitgave van “ten Anker”

Het boekwerk “De Nederlandsche Zeemacht” is gedigitaliseerd en geredigeerd door A. Hoogerwerf en A. Krijgsman.

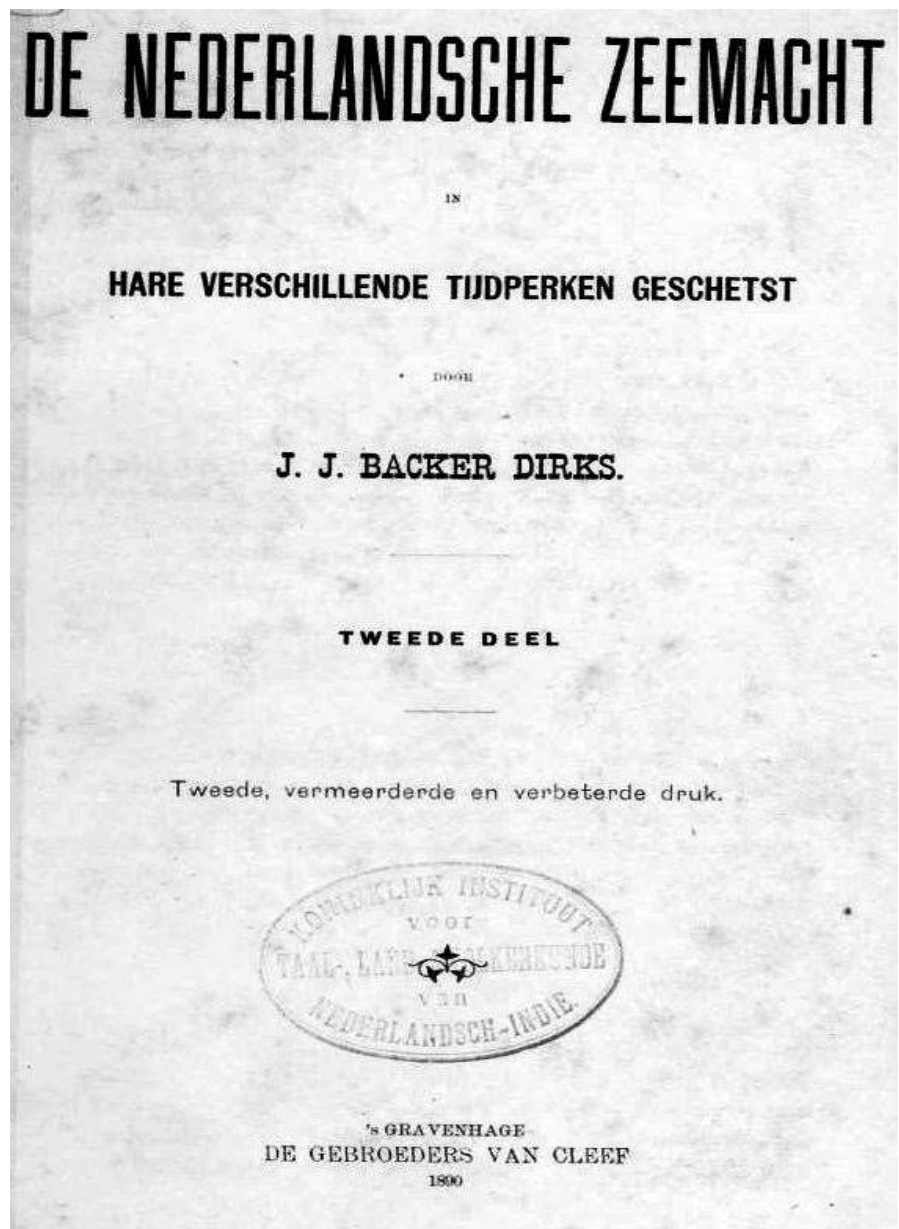
Dit boekwerk behelst heel veel hoofdstukken en zal zijn weerga vinden in een wekelijks terugkerende uitgave naast “ten Anker”

Er zijn altijd wel mensen die met mijn werk aan de haal gaan. Aan de ene kant is dat een teken dat ik het goed heb neergezet, maar ik sta niet toe lukraak te kopiëren voor andere dan puur privé doeleinden zonder daar schriftelijke toestemming voor te vragen.

De redactie heeft alles is in het werk gesteld de rechten van dit werk te eerbiedigen. Omdat het niet mogelijk was te achterhalen wie de rechthebbende is, en omdat dit werkje slechts verschijnt in een relatief beperkte lezerskring, is besloten dit te publiceren voor de lezers van “ten Anker”.

HOOFDSTUK IV.

Pogingen van Willem V om het aanzien der Republiek te vermeerderen. — Opstand der Noord-Amerikanen. — Invloed hiervan. — Nieuwe geschillen met Engeland. — Paul Jones. — Een eskader onder den Schout-bij-nacht van Bylandt aangehouden. —

Willem V kreeg in 1766 de teugels van het bewind onder vrij gunstige omstandigheden in handen. Rust en welvaart heerschten in het binnenland en er waren geene buitenlandsche vraagstukken aanhangig, welke den vrede in de onmiddellijke nabijheid der Republiek dreigden te verstoren. Met bijna onverdeelde blijdschap begroetten, zoowel de autoriteiten, als de bewoners der Vereenigde Nederlanden, den jeugdigen Erfstadhouder, van wien allen blijkbaar de schoonste verwachtingen koesterden. Uitbundigen lof zwaaide men zelfs den Hertog van Brunswijk toe, wegens de zorg, door hem gedragen, om den Prins tot diens veel omvattende taak te bekwamen. Wel is het te betreuren dat deze schijnbaar algemeen goede verstandhouding slechts kort duurde en vooral dat Willem V, met al zijne goede hoedanigheden en inderdaad goede bedoelingen, niet opgewassen bleek te zijn tegen de stormen, die eerlang boven zijn hoofd losbraken. Niet onwaarschijnlijk, dat hij, in het bewustzijn van eigen zwakheid, gelijk een zijner warme verdedigers bericht, het tijdstip zijner mondigheid met een bezwaard gemoed zag naderen en hierom bij eene speciale acte, welker bestaan eerst veel later van algemeene bekendheid werd, zijn gewezen voogd, als een vertrouwden raadsman of consulent, duurzaam aan zich verbond, zonder dezen echter met genoegzame verantwoordelijkheid te belasten. Dit was voor den Prins zelven noodlottig, toen de openbare meening zich tegen den Hertog verklaarde. Diens invloed was aanvankelijk nauw merkbaar en zeker niet hinderlijk. 's Prinsen huwelijk in 1767 met eene nicht van den Koning van Pruissen en eene zuster van diens vermoedelijken opvolger, hetwelk de Republiek in nadere betrekking bracht tot het Brandenburgsche stamhuis, werd door verreweg de meeste Nederlanders luide toegejuicht. Zoodra de Stadhouder het bestuur had aanvaard, wijdde hij zijne opmerkzaamheid aan den beklagenswaardigen toestand van 's lands marine, waaruit de aanhoudende moeielijkheden met de roofstaten voortsporen. Met volle recht had de Schout- bij-nacht Sels, na het sluiten der laatste overeenkomst met Algiers, in zijn rapport aangemerkt „*dat de bestendigheyt van eene vrede met de Barbaren alleenlijk rustte, of op het ontsag, dat sij hebben voor de mogendheydt met dewelke sij in vrede staen, of op de groote presenten, die sij van deselve ontfangen, en dewelke dikmaels van die natuur sijn, dat sij daerdoor te meerder werden in staet gestelt om te kunnen beschadigen*”.

Hoe lastig het was die kleine potentaten te bevredigen, ondervond Kapitein Binckes weder, die in December 1767 met de *Zephyr* vertrok, om de gewone presenten voor 1766 en de consulaire voor 1767 naar Algiers te brengen. Hij vond den 23sten Januari des volgenden jaars, bij zijne aankomst, den Dey slecht geluimd en zooveel eischend, dat hij naar Toulon zeilde om eerst rapport te doen en nadere bevelen af te wachten. Toen hij den 27sten Maart andermaal te Algiers kwam en er de presenten overreikte, scheen de Dey nog al tevreden, doch hij vroeg, waarom hij nu wel een horloge, maar hierbij geen ring kreeg, zoo als gewoonlijk. Op het antwoord van Binckes, dat het horloge veel kostbaarder was, verklaarde de Dey zich bereid den ring, dien hij noodig had, te koopen, waartoe hij den Nederlandschen bevelhebber eene beurs met 500 sequinen zond. Deze onderhandelde inmiddels over de vernieuwing van het tractaat, waarin hij den 6^{den} April slaagde, nadat de geschenken eenigszins waren gewijzigd; natuurlijk in het voordeel van den Dey, die thans 1125 quintalen lood, 500 quintalen klein touwwerk, 25 kabeltouwen, 10 zware touwen van 120 vademen lengte en 13 tot 18 duim dikte, 20 masten, 500 eiken planken, 1000 greenen of vuren planken, 100 balken, allen van bepaalde lengte en dikte, 100 rollen zeildoek, 100 tonnen teer en 50 tonnen pek bedong. Geld wilde hij volstrekt niet aannemen. Den 16^{den} April ging Binckes weder onder zeil en zond den 25sten, na zijne

komst te Marseille, bericht van den uitslag zijner reis, eenstemmig met den Schout- bij-nacht Sels verklarende, dat Franschen en Engelschen, ofschoon deze insgelijks presenten gaven, toch meer achting genoten dan de onzen, omdat zij meer oorlogsschepen in de Middellandsche Zee vertoonden.

Moest het den Stadhouder niet bitter grieven, dat hij in 1768, als Admiraal-Generaal den Helder bezoekende, aldaar slechts vijf schepen onder Roemer Vlacq aantrof, die met moeite waren uitgerust? Zij waren bestemd tegen Marokko, welks Keizer de geschenken had afgeslagen, en moesten vooral indruk maken door de kostbare lading, die zij overbrachten.

Om den oorlogzuchtigen Dey van Algiers niet andermaal reden tot misnoegdheid te geven, vertrok Kapitein Binckes den 22sten Februari 1769 weder met de *Zephyr* en drie fluiten, welke de beloofde presenten aan boord hadden. Bovendien nam de Nederlandsche bevelhebber twee diamanten ringen mede, elk ter waarde van 3180 gld. of ruim 605 sequinen, waaruit de Dey moest kiezen. Deze, nu zeer voldaan over het ontvangene zond den eenen ring terug en behield den anderen, doch weigerde het ontbrekende te betalen, omdat de ring naar hij voorgaf op slechts 400 sequinen was getaxeerd. Binckes liet het er maar bij, hopen de Staten-Generaal dit wel zouden goedkeuren. Nochtans was de Dey een jaar later weder ontevreden, omdat de geschenken wat lang uitbleven. Bovendien wilde hij, door tusschenkomst van de Staten-Generaal, duizend geweren koopen, welke commissie deze nog al lastig vonden, als minder strookende met de tractaten. Zij verschoonden zich dus zoo goed mogelijk van de leverantie en legden aanstonds eene pleister op de wond door tegen het vervolg weder iets meer te beloven.

Ten einde der Republiek als mogendheid meer aanzien te geven, had de Stadhouder in 1768 een plan ontworpen, om hare landmacht op omstreeks 50.000 man te brengen en, behalve de gewone konvooiers der Admiraliteiten, jaarlijks ten minste zes schepen op kosten der provinciën uit te rusten. Alle voorstellen van dien aard schonken evenwel slechts stof tot praten. Nadat de Staten van Holland zich bereid hadden verklaard om de verbetering van land- en zeemacht, met al hun vermogen, op gelijken voet te ondersteunen, diende de Raad van State in 1771 eene petitie in van 4.178.508 gld. tot den aanbouw van 24 nieuwe schepen, waarvoor sedert dertig jaren niets was aangevraagd. De noodzakelijkheid hiervan was niet te betwisten, daar uit een speciaal onderzoek bleek, dat de Republiek met hare rijke bevolking en hare uitgebreide handelsbetrekkingen in 1772 slechts 26 linieschepen van 50 tot 72 stukken en 40 kleinere schepen bezat, waarvan sommige dertig of meer jaren oud en dus zoo goed als onbruikbaar waren. De Stadhouder vond dit zoo bedenkelijk, dat hij het raadzaam oordeelde den uitslag van het onderzoek zorgvuldig te verbergen. In plaats dat echter de regeeringslichamen, voor welke die toestand geen geheim bleef, aanstonds middelen tot een spoedig herstel beraamden, gingen zij voort met redeneeren, terwijl de Staten van Holland een stap achterwaarts deden door te verklaren, dat zij, eerst na de verbetering der marine, die van de landmacht in overweging zouden nemen. Zodoende was in 1773 nog geen besluit genomen, toen zich de mare verbreidde, dat de Keizer van Marokko voornemens was een gezantschap met vijf oorlogsschepen herwaarts te zenden.

Belachelijk was de overdreven vrees, die nu eensklaps 's lands hoogste vergadering bezielde; doch zij gaf aanleiding tot iets meer krachtontwikkeling tegen de Barbarijsche staten en bepaald tegen Marokko, dat in 1774 weder den oorlog verklaarde. De eskaders naar de kust van Afrika gezonden, waarvan er een in 1777 twaalf schepen telde, maakten den Keizer van het genoemde rijk wat handelbaarder. Zij leidden tot een vrede, gesloten door Kapitein van Kinsbergen, die, na een vierjarig verblijf in Rusland, hier voor het eerst in Nederlandschen

dienst op den voorgrond treedt. Eer dit echter geschiedde, waren de verwickelingen met de roofstaten door andere gebeurtenissen geheel op den achtergrond geraakt.

De sommen aan die buitengewone uitrustingen besteed, hoewel zij, volgens de later overgelegde Missive en Memorie van den Stadhouder, gezamenlijk meer dan negen millioen gld. bedroegen, konden geene duurzame verbetering aanbrengen. Deze was eer te verwachten van het gemelde voorstel tot den aanbouw van nieuwe schepen, hetwelk men voor sommige provinciën wat smakelyk maakte door er eene kleine vermeerdering van landmacht aan te verbinden. Niet minder dan vijf provinciën keurden het in 1773 goed. Zeeland was er insgelijks niet tegen, doch verklaarde zich onvermogen om tot de kosten bij te dragen. Alleen de Staten van Holland, waar intusschen van Bleiswijk, den vermoedelijken opsteller der Acte van Consulentschap, op 's Prinsen aanbeveling tot Raadpensionaris was benoemd, gingen voort met beraadslagen en staken eindelijk, den 25sten April 1774, eene spaak in 't wiel door hunne toestemming afhankelijk te maken van de vaststelling eener jaarlijksche uitrusting van schepen, waarvoor 780.000 gld. moest worden uitgetrokken. Dien ten gevolge kon men weder van voren af aan beginnen en verliep een kostbare tijd met ijdel debat. Te vergeefs kwam den 17^{den} Januari 1775, op advies van den Stadhouder, een bemiddelend voorstel ter tafel, volgens hetwelk de uitgaven voor de landmacht iets verminderd en daarentegen jaarlijks 600.000 gld. tot eene buitengewone uitrusting bestemd zou worden; want ook dit plan droeg geenszins de goedkeuring der Staten van Holland weg. Bij hunne aanmaning tot meerdere behartiging der marine, den anderen gewesten in April 1776 toegezonden, repton zij van geene landmacht meer. Wegens het geschil over eene som van minder dan twee ton kon men dus niet tot een gewenscht besluit komen, terwijl zich aan den staatkundigen horizont donkere plekken vertoonden, die zich eerlang tot onheilspellende wolken samenpakten.

Groot-Brittanje was, kort na het einde van den Zevenjarigen oorlog, in onmin geraakt met zijne Noord-Amerikaansche koloniën, die eindelijk tegen het moederland opstonden. Den 19^{den} April 1775, terwijl men hier vruchteloos beraadslaagde over 's Prinsen bemiddelend voorstel, was het bij Lexington tusschen de gewapende opstandelingen en de troepen des Konings tot een gevecht gekomen. Dit sloegen velen in de Republiek en elders met belangstelling gade. Wat gevierde schrijvers sedert jaren als afgetrokken theoriën hadden verkondigd, scheen zich toch in Noord-Amerika te verwezenlijken. Met het verleden brekende, grondden de kolonisten zich uitsluitend op het recht der natuur. Zij verwierven zich hierdoor in Frankrijk den bijval van het ontwikkelde gedeelte der natie, die zelve de vrijheid niet bij ervaring kende; ja van sommigen aan het alles behalve democratisch gezinde hof, die dweepten met een denkbeeldigen toestand van staatkundig geluk, evenals met een Arcadisch herdersleven, dat al weinig strookte met het maatschappelijk keurslijf, waarin zij leefden. Bovendien zagen velen in den opstand der Amerikanen het middel, om de Britsche macht te fnuiken. Geen wonder, dat zij dien eerst heimelijk, daarna openlijk ondersteunden. Ook in de Republiek vonden de Noord-Amerikanen sympathie bij hen, die van den opstand stoffelijke voordeelen verwachtten, en bij anderen, die hem, gelijk hierboven van de Franschen is gezegd, als eene zuivere toepassing van geliefkoosde stellingen beschouwden. Welk een invloed dit zelfs op den stand der binnenlandsche partijen had, vereischt eenige toelichting.

Gilden, schutterijen en andere corporatiën, uit den boezem des volks voortgekomen, hadden sedert onheuglijke tijden in Nederland eenige beteekenis gehad, vooral onder het bestuur van een Stadhouder, dien velen hierom als den natuurlijken schutsheer van de rechten des volks aanmerkten. De Staatspartij, samengesteld uit de stedelijke regenten en hun aanhang, vormde daarentegen eene eigenaardige aristocratie, die aan de eene zijde het gezag van den Stadhouder en den adel, aan de andere den invloed van den burgerstand zocht te beperken.

Onder de twee van ouds bestaande partijen, hadden in de laatste jaren ook de nieuwe begrippen over natuurrecht en volkssouvereiniteit aanhangers gevonden. De hieruit ontstane democratische partij, die insgelijks in hare buitenlandsche politiek sterk naar Frankrijk overhelde en zich te heftiger tegen het gezag van den Stadhouder aankantte, naarmate deze, door het erfelijke zijner waardigheden en eene recht vorstelijke hofhouding, boven vele zijner voorgangers uitstak, vormde met de overblijfselen der vroegere Staatspartij die der zoogenaamde Patriotten. Deze was aanvankelijk niet talrijk, doch kon, als eene goed aaneengesloten oppositie, veel uitwerken tegenover de Oranjegezinden, wien het aan de noodige eenheid ontbrak. Dit was te wijten aan den Prins zelven, die eene beschuldiging van Engelschgezindheid met recht als eene lasterlijke aantijging van zich mocht werpen, doch niet is vrij te pleiten van eene mate van zwakheid en besluiteloosheid, die hem eindelijk ten verderve bracht.

Zeer ontstemde het de vrienden der Noord-Amerikanen, toen de Staten-Generaal op verzoek van den Britschen gezant den uitvoer van krijgsbehoeften verboden. Doch er ging een kreet van verontwaardiging onder hen op, toen zij vernamen, dat de Koning van Groot-Brittanje tegen het einde van 1775 eene Schotsche brigade, in Nederlandschen dienst, tot demping van den opstand had aangevraagd. Hiertoe moest men, zoo uitte zich de heer van de Capelle tot den Pol, liever eene bende Janitsaren dan de troepen van een vrijen staat bezigen. Anderen meenden hetzelfde. En hoewel de Koning van Groot-Brittanje er ten slotte van afzag, zoo hadden de debatten over het verzoek toch een smeulend vuur doen ontbranden, dat spoedig helder opflikkerde.

Onmiddellijk na het uitbreken van den opstand, had de handel op St. Eustatius en Curaçao, waar de Amerikanen tot spijt der Engelschen vele behoeften kwamen halen, eene ongekende vlucht genomen. Later beschuldigde men den Britschen gezant, dat zelfs hij de ongehoorde winsten, welke de toevoer van het verbodene langs dien weg opleverde, niet had versmaad. Wat kon men zich echter niet voorspiegelen van een rechtstreeksch verkeer, bijaldien het den kolonisten, die zich den 4^{den} Juli 1776 hadden vrij verklaard, inderdaad gelukte in het verre westen een nieuwen en onafhankelijken staat te stichten? Dewijl zulks niet zonder tegenspraak zou gaan en de handel op St. Eustatius reeds klachten uitlokte, vereischte 's lands marine, die het geoorloofde moest kunnen beschermen, alle zorg. Doch terwijl de eskaders in denzelfden tijd uitgezonden, om de Republiek op beteren voet met de staten der Barbarijsche kust te brengen, vrij goed aan het oogmerk beantwoordden, kwamen de provinciën betreffende den aanbouw van nieuwe schepen tot geen besluit.

In den loop van 1777 werden verscheidene bodems in dienst gesteld, welker getal, met inbegrip van de kleine, evenwel niet meer dan 32 beliep. Den 27sten September bezocht de Stadhouder 's lands werf te Amsterdam, waar hem eene luisterrijke ontvangst verbeidde. Zijne bemoeiingen konden echter weinig baten, daar hem de macht ontbrak om slechts te bevelen, en de geestkracht om al de leden van een samengesteld bewind tot onverwijld handelen te nopen. Naar aanleiding zijner bevinding, wees hij nog voor het einde des jaars op den ellendigen staat der verdedigingsmiddelen en diende de Raad van State nieuwe voorstellen tot verbetering in. Den 29sten December ging de Schout-bij-nacht Lodewijk Graaf van Bylandt, zijn nog ongereed vlaggeschip achterlatende, onder zeil naar West-Indië met de *Jason* (36), de *Alarm* (26), de *Thetis* (26) en de *Argo* (40), met welke laatste Kapitein van Kinsbergen zich in de Spaansche Zee moest afzonderen, om bij de nog hangende geschillen met Marokko te dienen. De schepen zeilden door het Nieuwegat, waarin men onlangs een paar voet water meer bevonden had dan in het Schulpengat. Na in het Kanaal van den eenigen koopvaarder afgeraakt te zijn, dien hij bij zich had, moest de Schout-bij-nacht twee zijner schepen, wegens bekomen schade, met de

Argo naar Lissabon zenden. Aangezien de Schout-bij-nacht Reynst er bereids met vier andere lag, zeilde van Bylandt zelf met de *Jason* door naar Madera, om het voorgeschreven aantal van zes in de Portugeesche havens niet meer te overschrijden dan hoog noodig was. Den 23sten Februari 1778 te St. Eustatius aangeland, vond hij aldaar de *Princes Royal* (56), zijn vlaggeschip, dat eenige dagen na hem uit Texel was gezeild.

Als commandant der zeemacht, wachtte den Schout-bij-nacht eene zeer netelige taak. De Noord-Amerikanen, die zich wel onafhankelijk verklaard hadden, doch niet als zoodanig erkend waren, bezochten in steeds klimmend aantal de Nederlandsche havens in West-Indië, hetgeen de Engelsche autoriteiten natuurlijk met leede oogen aanzagen. Ten volle beseffende, dat het belang van Nederland eischte den ouden bondgenoot geene rechtmatige stof tot klagen te geven en evenmin den opkomenden staat in de nieuwe wereld te verbitteren, gedroeg van Bylandt zich uiterst voorzichtig. Hij ried den Amerikanen vooralsnog geene vlag te laten waaien, doch belette dit niet met geweld, toen zij later dien raad in den wind sloegen. Alle saluten onder niet erkende vlag liet hij geheel onbeantwoord. Daarentegen verleende hij alle verplichte bescherming in de Nederlandsche havens en kustzeeën. Na de aankomst van de *Prinses Louise* (56), de *Maria Louise* (56), de *Brunswijk* (36), de *Alarm* en de *Thetis*, zond hij tegen het einde van Maart de *Jason* tot versterking naar Demerary en Suriname, waar in korten tijd wel 25 Amerikaansche schepen dicht bij de kust genomen waren. Niet weinig vermeerderde het gehaspel met de Britten, vooral met den Gouverneur van St. Kitts, nadat er bericht was gekomen van de vredebreuk in Europa en van het openstellen der Fransche havens in West-Indië voor schepen van alle natiën. Hierop volgden weldra een sterke aanvoer van Fransche producten en levendige handel daarin, welke te St. Eustatius aanving, nog voor dat van Bylandt den 31sten Juli met de *Princes Royal* vertrok, om den orkaantijd te Curaçao door te brengen. De meeste schepen waren inmiddels, na verschillende diensten in de kolonie verricht te hebben, weder naar het vaderland onder zeil gegaan. Dien ten gevolge had van Bylandt, toen hij den 4^{den} Augustus te Curaçao het anker liet vallen, behalve zijn vlaggeschip en de *Brunswijk*, die er tot den 8sten vertoefde, alleen bij zich de *Alphen* (36) onder Kapitein van der Feltz, die eerst den 29sten Juni uit Nederland was aangekomen. Het tijdelijk verblijf van den Schout-bij-nacht te Curaçao, dat tot den 7^{den} October duurde, kenmerkte zich voornamelijk door de ontzettende ramp, welke den 15^{den} September de *Alphen* trof. Tegen acht uren in den morgen, hoorde men aan boord van het vlaggeschip een zwaren slag „*alsof hemel en aarde verging*” waarvan de oorzaak wegens den hiermede gepaard gaanden rook niet aanstonds te bespeuren was. Weldra ontwaarde men evenwel met schrik, dat het genoemde fregat door eenig toeval was in de lucht gesprongen, hetgeen andere schepen en vele huizen zwaar had beschadigd, hoewel de *Princes Royal*, die er slechts eene scheepslengte van af lag, er betrekkelijk weinig door leed. Meer dan 200 man verloren met Kapitein van der Feltz het leven. Slechts 25 personen, die zich of niet aan boord bevonden of met sloepen gered werden, bleven gespaard. De Schout-bij-nacht, wiens journaal een uitvoerig verslag behelst van de begrafenis der opgevischte lijken en andere bemoeiingen, kwam den 19^{den} October weder te St. Eustatius, waar hij aanvankelijk slechts over de *Princes Royal* en na den 27sten November ook over het teruggekeerde fregat *Jason* kon beschikken, om de eer van 's lands vlag onder steeds toenemende verwikkelingen te handhaven.

Gedurende zijne afwezigheid waren de zaken in Europa heel wat bedenkelijker geworden. Het overlijden van den Keurvorst van Beieren maakte beducht voor nieuwe vijandelijkheden in Duitschland, die mogelijk tot de grenzen der Republiek konden overslaan. Veel ernstiger was de houding van Frankrijk, hetwelk na den opstand in Noord-Amerika op verschillende wijzen begunstigd te hebben, ten laatste het masker afwierp, door de nieuwe Republiek te erkennen

en zich den 6^{den} Februari 1778 door formeele tractaten met haar te verbinden. Zoodra het Britsche hof hiervan kennis had gekregen waren vijandelijkheden uitgebroken, die voor Engeland, naar veler oordeel, licht eene zeer ongunstige wending konden nemen; want er was in de laatste jaren iets meer zorg gedragen voor de zeemacht van Frankrijk, waarbij Spanje weldra de zijne voegde, terwijl Groot-Brittanje nog steeds een belangrijk gedeelte zijner macht tegen de Noord-Amerikanen moest gebruiken. De ongelegenheid, waarin Engeland hierdoor geraakte, was groot genoeg voor de Republiek, om met eene betrekkelijk geringe macht een aanzienlijk gewicht in de schaal te kunnen leggen, doch niet van dien aard, dat de oude bondgenoot, gelijk sommigen waanden, door vijanden overstelpt zich maar alles moest laten welgevalen.

Was het niet onverantwoordelijk, dat de Nederlandsche regenten eerst in Mei 1778, aan den vooravond van een Europeeschen zeeoorlog, toen eene middelmatige vloot eerbied zou hebben ingeboezemd, den zevenjarigen twist over den aanbouw van 24 schepen staakten en dienaangaande tot een besluit kwamen? Was het niet bedroevend, dat het slechts tragelijk kon worden uitgevoerd, dewijl er vier jaren later, nadat de Republiek reeds in de vijandelijkheden was betrokken, nog meer dan vijf ton van de goedgekeurde som niet was opgebracht? Dit was te noodlottiger, omdat de Staten-Generaal onbegrijpelijker wijze verzuimd hadden het tractaat van 1674 in vredestijd te herzien, en zij op nieuw alle voorstellen door Engeland tot schikking gedaan hardnekkig afsloegen. Onder de gegeven omstandigheden, waarvan de Republiek het onaangename en vernederende zich zelve te wijten had, scheen werkelijk de fatsoenlijkste uitweg ten minste voorloopig iets toe te geven en zich inmiddels eendrachtig op eene mogelijke botsing voor te bereiden. Men deed echter noch het eene, noch het andere. De Nederlandsche zeeofficieren moesten zich volgens hunne instructie, met betrekking tot de oorlogscontrabande, in September 1778 niet alleen regelen naar het veel besproken tractaat van 1674 met Engeland, maar ook zonderling genoeg naar dat van 1739 met Frankrijk, hetwelk indertijd geschorst en nooit vernieuwd was.

Groot-Brittanje liet, evenals tijdens den vorigen oorlog, zoodra de vijandelijkheden met Frankrijk waren aangevangen, de Nederlandsche koopvaarders aanhouden en de hierin geladen scheepsbehoefden tegen betaling der vracht en der waarde overnemen. Tusschen den 2^{den} Augustus en den 20sten September, werd die maatregel op niet minder dan honderd schepen toegepast. Op de vele hierover ingeleverde klachten verklaarde het Britsche gouvernement, eerst aan den Nederlandschen Gezant te Londen, en den 2^{den} November bij monde van zijn eigen Gezant Yorke te 's Gravenhage aan de Staten-Generaal, dat het den toevoer van scheepsbehoefden niet kon gedoogen, doch steeds bereid was dienaangaande in schikking te treden. Hiertoe waren de onzen echter niet genegen, ofschoon die tak van handel inderdaad slechts geringe voordeelen afwierp en Engeland thans niet, evenals vroeger, dezelfde bezwaren opperde tegen den handel op West-Indië. Onder den indruk der ontvangen mededeeling, besloten de Staten-Generaal den 19^{den} November voorloopig geen konvooi te verleenen aan schepen met hout geladen, zonder nochtans den uitvoer hiervan te verbieden. Dit scheen een middelweg, die Engeland kon bevredigen en aan Frankrijk niet alle uitzicht benam. Strikt genomen was de regeering der Republiek tegenover eene buitenlandsche mogendheid niet verplicht voor den geregelden aanvoer van scheepsmaterialen te zorgen. Toch was haar besluit eene geenszins onverschillige zaak, dewijl het een handelsartikel betrof, dat in vredestijd wel in Frankrijk, maar niet in Engeland mocht worden binnengevoerd, en dat Engeland in oorlogstijd, wegens zijne ligging, altijd gemakkelijker met eigen schepen kon halen dan Frankrijk. Bovendien is een maatregel, op verzoek der eene partij, ten nadeele der andere genomen, niet als volstrekt neutraal te beschouwen.

Aanstands vond het besluit van den 19^{den} November tegenspraak bij de afgevaardigden van Amsterdam, welks regenten de zienswijze van het Fransche hof met betrekking tot de Noord-Amerikanen deelden, en zooals later bleek, omstreeks denzelfden tijd reeds onderhandelingen met de nieuw gestichte Republiek hadden aangeknoopt. Terwijl Amsterdam protesteerde tegen het besluit der Staten-Generaal, trok het Fransche gouvernement alle onlangs verleende handelsvoordeelen in, behalve voor de genoemde stad, die zich door hare patriottische gevoelens had onderscheiden. Waarlijk een uitstekend middel, om het opflikkerende twistvuur in de Republiek aan te wakkeren. Als zoodanig mocht de Stadhouder, in een rondgaanden brief van den 24sten Januari 1779, de ongehoorde handelwijze van het Fransche hof ten sterkste afkeuren. Waar moest het heen, bijaldien het Britsche de binnenlandsche tweespalt in denzelfden trant tot bereiking zijner eigen oogmerken begon dienstbaar te maken?

Een onmiddellijk gevolg van de verklaring van Frankrijk was, dat men bij een besluit van den 28sten Januari dat van den 19^{den} November voorloopig schorste, hetgeen den ontbranden ijver der partijen echter weinig bekoelde. Wat al verdeeldheid in den boezem der Republiek, juist op hetzelfde tijdstip, waarop zij het tweehonderdjarig bestaan der Unie feestelijk herdacht!

Ergerlijk is het te zien, hoe Frankrijk in denzelfden geest bleef voortwerken. Een nieuw reglement, in 1778 aldaar uitgevaardigd op den handel van onzijdigen, was inderdaad vrijgevig en op wederkeerigheid gegrond. Het Fransche gouvernement kon de voordeelen hiervan en andere aan de Republiek verleen of haar die ontzeggen; maar het was niet gerechtigd die aan eenig lid der Unie, als een lokaas, voor te houden. Naarmate de stemmen ter staatsvergadering uitgebracht zijne goedkeuring wegdroegen, schonk het aan Haarlem en andere steden dezelfde voorrechten, als aan Amsterdam, en ten laatste in Juli 1779 aan geheel Holland, omdat de Staten van dit gewest bij meerderheid van stemmen het verleen van onbepaald konvooi hadden aangenomen. Nog ergerlijker was de verblinding van hen, die eenig bijzonder belang boven dat van het gemeenschappelijk vaderland stelden en hierdoor zelfs de beschuldiging op zich laadden, dat de steller van het Fransche edict „*juist niet in Frankrijk gezocht moest worden.*”

Aan onbepaald konvooi was evenwel niet te denken, zoo lang men niet over een genoegzaam aantal schepen kon beschikken, vooral nadat Engeland in April 1779 verklaard had ook de gekonvooieerde schepen met de betwiste goederen geladen te zullen aanhouden. Alle aanmaningen tot versterking van zee- en landmacht, om de Republiek uit haren weerloozen staat op te beuren, hadden weinig ingang gevonden. Na veel over en weer praten, waarbij zich ook nu en dan de Britsche gezant liet hooren, hadden de Staten-Generaal den 26sten April 1779 eene in het vorige najaar aangevraagde som van 1.995.840 gld. tot het uitrusten van 32 schepen ingewilligd, welk cijfer evenwel niet aanstands kon worden bereikt, omdat vooreerst de gelden slechts gedeeltelijk werden opgebracht. Ondertusschen kwamen de schepen, die met verschillende bestemming waren uitgezonden, langzamerhand in de havens bijeen, eer de Staten-Generaal tegen het einde van 1779 moesten beoordeelen, in hoeverre aan het uitgedrukt verlangen der Staten van Holland kon worden voldaan.

Onder de teruggekeerde schepen behoorde ook de *Princes Royal*, waarmede de Schout-bij-nacht van Bylandt, na de aankomst van de *Erfprins* (56) en de *Holland* (64), den 27sten Maart van St. Eustatius onder zeil gegaan, den 21sten Mei te Texel binnenliep. Sedert het ongeluk van de *Alphen*, was er weinig merkwaardigs voorgevallen, dan dat hij voortdurend had moeten worstelen met de Engelsche kapers, die in de kustzee van het slecht versterkte St. Eustatius straffeloos velerlei geweld pleegden. Hoogst belangrijk waren de berichten, welke de Schout-bij-nacht aangaande den toestand van den West-Indischen handel gaf in het officiële rapport, dat hij den 11^{den} Juni overlegde. Na te hebben gemeld, dat in 1778 van St. Eustatius 43

schepen naar Nederland waren vertrokken, op één na allen bestemd voor Amsterdam, en dat, volgens een schrijven van Kapitein van Hoey, in hetzelfde jaar 59 schepen van Suriname naar het vaderland waren uitgezeild, hing hij ten slotte een tafereel op van het levendig verkeer in de koloniën, door hierbij te voegen: „Zedert de tijd, dat ik op de rhede van St. Eustatius gekomen ben, heeft het getal der vaartuygen, die van de rhede geseild zyn, na onderscheide plaatsen, bedragen circa 3182, waaronder 235 Noord-Americanen, waarvan er nog verscheidene op de rhede lagen.”

Bij de aankomst van den Schout-bij-nacht van Bylandt, vond deze ter reede van Texel slechts een zestal fregatten, tot kleine tochten in de Noordzee en andere diensten bestemd. Eerlang kwamen grootere bodems in gereedheid. Den 20sten Juli viel Kapitein Riemersma met de *Erfprins* en een konvooi van St. Eustatius, en den 7^{den} September viel ook de *Jason* binnen. Tevens ontving men bericht, dat eene Fransche en Spaansche vloot van meer dan honderd zeilen bij den ingang van het Kanaal gezien was, die vermoedelijk den Engelschen eene niet geringe ongelegenheid zou baren. Nadat den ganschen zomer van 1779 tamelijk vruchteloos was geredeneerd over de versterking en het gebruik der macht, die zich thans in de zeegaten vereenigde, hadden er gebeurtenissen plaats, die eensklaps 's lands vloot tot een voorwerp van meer dan gewone opmerkzaamheid maakten.

Terwijl de gemoederen der bewoners van Nederland door al het gekibbel over hetgeen er gedaan moest worden en door vele vlugschriften meer en meer in gisting kwamen, had de bemanning der inmiddels werkeloos liggende schepen overvloedig tijd hare bijzondere grieven te overdenken en hierover op hare beurt te redeneeren. Dit leidde tot een oproer aan boord van de *Venus* (24), dat zich ernstig liet aanzien en den Hoogen Zeekrijgsraad niet weinig zorg baarde, eer deze den 21sten October, na de executie der belhamels, de gansche zaak als geëindigd kon beschouwen. Onder den titel van „*Vier brieven uit Texel*”, verscheen een verhaal van de aanleiding tot den opstand, welks schrijver te gelijk vele gebreken der schromelijk vervallen zeemacht opsomde. Voor men dit bedaard kon overwegen en het vonnis aan de veroordeelden voltrekken, had een ander voorval de spanning in 's lande raadzaalen, ja in alle kringen, niet weinig vermeerderd.

Paul Jones, een Schot van afkomst, doch thans in dienst van Noord-Amerika, die maanden lang de kusten van Groot-Brittanje had bekommerd, viel den 4^{den} October te Texel binnen. Zijn klein in Frankrijk uitgerust eskader bestond, nadat hij zijn eigen schip de *Black Prince* of de *Bonhomme Richard* (40) wegens bekomen schade aan de golven had prijs gegeven, uit de *Alliance* (40), de *Pallas* (32) en de *Vengeance* (12). Bovendien voerde hij met zich de *Serapis* (40) en de *Countess of Scarborough* (20), twee Engelsche schepen, die hij kort te voren had veroverd.

Wie hier te lande sympathie gevoelde voor de zaak der Noord-Amerikanen kreeg nu de gelegenheid haar op in het oog vallende wijze te openbaren; vooral toen de beruchte kaperkapitein zich eerlang te Amsterdam en te 's Gravenhage in het publiek vertoonde. De onverdiende hulde, welke de menigte hem bewees, moest Engeland bitter grieven. Het kon echter deze uiting van den volksgeest niet aan den staat wijten, zoolang de regenten tegen elke schending der onzijdigheid zorgvuldig waakten. Doch juist dit viel in het onderhavige geval zoo hoogst moeielijk, dat sommigen de komst van Paul Jones slechts voor een fijn doordacht middel hielden om de Staten-Generaal als ware het met geweld uit hunne onzijdige stelling te verdrijven. Zij konden op de schepen en de prijzen der Noord-Amerikanen, wier onafhankelijkheid noch door hen zelve, noch door Groot-Brittanje erkend was, immers kwalijk toepassen wat de tractaten en het volkenrecht dienaangaande voorschreven. Dit besepte ook het Britsche gouvernement, dat bij monde van zijn Ambassadeur te 's Gravenhage den

kaperkapitein als een rebel en staatsmisdadiger voorstelde. Het eischte voorts, dat men hem als een zeeroover zou behandelen, door zijne prijzen in beslag te nemen en die aan de rechte eigenaars terug te geven. Hierin wilden de Staten-Generaal niet treden. Zij moesten erkennen, dat zich bij de vestiging hunner eigen Republiek een dergelijk vraagstuk had voorgedaan, toen de Watergeuzen met hunne schepen rondzwalkten. Het ware bovendien zeer onstaatkundig geweest de Noord-Amerikanen, die vermoedelijk weldra eene plaats onder de onafhankelijke mogendheden zouden innemen, van de Republiek te vervreemden. Alles wel overwogen hebbende, besloten de Staten-Generaal, op grond van een in 1756 door hen gemaakt reglement, dat Paul Jones en de zijnen zich hier te lande slechts van het allernoodigste mochten voorzien en dan ten spoedigste moesten vertrekken. De hierbij gevoegde bepaling, dat men des noods geweld tegen hen zou bezigen, vond bij velen in Holland luide tegenspraak. Nog ingewikkelder dreigde het geval te worden, zoodra het bleek dat de bevelhebbers ook Fransche aanstellingen bezaten en vervolgens eene Fransche vlag heeschen, hetgeen Paul Jones zelf echter niet deed, ofschoon men hem van dezelfde dubbelzinnigheid van karakter verdacht. Gelukkig bewerkte de Vice-Admiraal Reynst, wiens vlag aan boord van de *Amsterdam* woei, den 27sten December het vertrek van Paul Jones, voor dat het nieuwe incident aanleiding kon geven tot nadere overwegingen. Hij noodzaakte den kaperkapitein de ankers te kappen, om aan het getalm een einde te maken. Drie dagen later staken, volgens een nader schrijven van den genoemden Vice-Admiraal, ook de overige Fransche schepen in zee. Paul Jones kwam met de twee prijzen behouden te Duinkerken. Zijne latere bedrijven hebben niets opgeleverd om de zekere vermaardheid te staven, die zijne verschijning, onder de gegeven omstandigheden, aan zijne persoonlijkheid had geschonken.

Intusschen waren alle beschikbare schepen in de Nederlandsche havens bijeengekomen, met uitzondering van de *Holland*, die te St. Eustatius lag, en van een kleiner, dat zich nog in de Middellandsche Zee bevond. Op de vele klachten der kooplieden over de werkeloosheid der zeemacht en het gebrek aan bescherming, hadden de Staten-Generaal, onder protest van Holland, in November het besluit genomen om voorloopig wel eenig konvooi te verleenen, doch niet aan houtschepen. Dien ten gevolge stak de Schout-bij-nacht van Bylandt den 27sten December, denzelfden dag, waarop Paul Jones was vertrokken, van de reede van Texel in zee met de *Princes Royal* (56), de *Argo* (40), de *Valk* (24), de *Zwieten* (44) en de *Alarm* (24), welke beide laatsten naar West-Indië bestemd waren. Buitengaats wachtte hij zijn konvooi in, dat uit 27 schepen moest bestaan, van welke hij zeker was dat zij geen scheepshout aan boord hadden. Hij kon echter des nachts niet goed zien hoeveel er waren en telde er 's anderen daags 17, welk getal later nog met enkele werd vermeerderd. Of van de menigte houtschepen, die op hetzelfde tijdstip ter reede van Texel lagen en nagenoeg te gelijk met het konvooi uitzeilden, sommige ter sluiks zich hierbij hebben aangesloten, doet minder ter zake, omdat zulks geenerlei moeielijkheid heeft gebaard. Hunne tegenwoordigheid heeft slechts een schijnbaren grond opgeleverd voor eenige liefelijkheden door Schlosser, in zijne Geschiedenis der Achttiende en Negentiende eeuw, den Nederlanders naar het hoofd geslingerd.

Omstreeks denzelfden tijd moesten eenige bodems uit de Maas vertrekken. Hier waren den 26sten December de *Jason*, de *Castor*, de *Arend*, de *Bellona* en den *Briel* werkelijk in zee gestoken. Wegens ongunstig weder en hierdoor bekomen schade bleven er drie liggen, zoodat alleen de *Arend*, bestemd naar Suriname, en de *Bellona*, die zich bij het konvooi moest aansluiten, de reis ondernamen. De laatste, meenende dat van Bylandt vooruit was, zeilde ongehinderd door tot St. Martin, zonder iets te bemerken. De andere bodems, van welke de *Jason* naar St. Eustatius moest, vertrokken eerst op den 7^{den} Januari.

Alleen met de schepen uit Texel ondernam de Schout-bij-nacht van Bylandt, omtrent wiens wedervaren het nog voorhanden journaal gehouden aan boord van de *Princes Royal* vele bijzonderheden behelst, den hem bevolen tocht. Hij had de koopvaarders, die hij onder zijn geleide nam, van een bijzonder sein voorzien om hen van andere te kunnen onderscheiden. Men kon van den Graaf van Bylandt niet vermoeden, dat hij, als bekend aanhanger van den Prins, diens bevelen in den wind zou slaan, of als edelman en militair eene valsche verklaring afleggen, die trouwens weinig zou hebben gebaat, omdat de Engelsche bevelhebbers aangaande de lading der gekonvooierde schepen tamelijk goed schenen ingelicht. Nauwelijks was het konvooi in zee, of men ontdekte een paar kleine Engelsche vaartuigen, die onmiddellijk afhielden. In den voormiddag kwamen verscheidene groote in 't zicht, die zooals later bleek tot een geheel eskader van zeven lineschepen met vele fregatten en kotters onder den Commodore Fielding behoorden. Nadat de onzen alles tot een gevecht hadden klaar gemaakt, praaide de *Courageux* (74), een der Britsche schepen, den Schout-bij-nacht en berichtte dezen dat de Britsche Commodore, die vooruit lag, een onderhoud met hem verlangde. Van Bylandt verklaarde zich hiertoe genegen en zeilde nu door tot dat hij des namiddags te half vijf het Britsche vlaggeschip de *Namur* (90) op zijde kwam. Uit de onderhandelingen door middel van sloepen aangeknoopt bleek weldra, dat de Nederlandsche Schout-bij-nacht, evenals zijn neef en vlaggekapitein F. S. van Bylandt, wel kon verzekeren, dat zich onder het konvooi geene schepen met hout bevonden, doch dat zij niet hetzelfde konden verklaren nopens hennip, ruw ijzer en andere materialen, waarover tot dusverre niet was geklaagd. Het onderzoek, waartoe de Britsche Commodore, in dit geval, volgens zijn last moest overgaan, zeide van Bylandt niet te kunnen gedoogen. Inmiddels was het volslagen donker geworden, hetgeen de Britten verplichtte de uitvoering hunner verdere plannen tot 's anderen daags te verschuiven.

Uit de niet overal eensluidende berichten van hetgeen op den 31sten December tusschen de gemelde eskaders voorviel, is het volgende met genoegzame zekerheid op te maken. Gedurende den nacht hadden vele schepen van het konvooi, en stellig dezulke, die er niet bij hoorden, de vlucht gekozen. Met de *Princes Royal*, de *Argo* en de *Alarm*, zeilde van Bylandt des morgens naar de overgeblevene, terwijl de *Zwieten* en de *Valk* iets meer te loefwaarts bleven. Tot tweemaal toe liet de Nederlandsche Schout-bij-nacht met scherp vuren op eene Engelsche sloep, die zich te half negen naar eene der koffen begaf, om haar te visiteeren. Nu opende Fielding zijn vuur tegen de *Princes Royal*, waarop van Bylandt onmiddellijk antwoordde, gesteund door Kinsbergen, den bevelhebber van de *Argo*. De bewapening van de *Alarm* was te zwak om veel te kunnen uitwerken. Maar de Nederlandsche Schout-bij-nacht zette den strijd tegen de overmacht niet voort. Hij streek de vlag, na door het hijschen eener rood en wit gestreepte vlag aan de bezaansroe, den anderen kapiteins gelast te hebben het gevecht insgelijks te staken. Omtrent den juisten tijd, waarop dit buitengewone sein werd gedaan, komen de berichten niet geheel overeen, daar men uit het journaal van den Schout-bij-nacht zou opmaken, dat het onmiddellijk na het vuren op de sloepen geschiedde.

Het doen van dit sein, hoe vreemd op zich zelf, was echter niet het eenige bezwaar later tegen van Bylandt ingebracht. Daar het strijken zijner vlag, noch door hem, noch door de Engelschen, als een teeken van overgaaf werd beschouwd, heesch hij deze weder, na eenig overleg met een der Kapiteins van Fielding. Hij gelastte zelfs den Kapiteins Nauman en Mulder, hunne reis naar West-Indië met de *Zwieten* en de *Alarm* aanstonds te vervolgen. Nu de Britten op de oorlogsschepen toch geenerlei aanspraak maakten, is dit te begrijpen, evenals het besluit om met de drie overige bij het konvooi te blijven, ten einde van den afloop der zaak getuige te zijn. Minder begrijpelijk vonden sommigen het, dat van Bylandt aan de vordering der Britten met

betrekking tot het gewone eerbewijs nog toegaf eer hij denzelfden avond het Engelsche eskader volgde, dat met de zeven aangehouden koopvaarders, later met nog twee achterhaalde vermeerderd, koers zette naar Portsmouth.

Zoodra de Schout-bij-nacht den 4^{den} Januari 1780 ter reede van Spithead was aangekomen, zond hij den Kapitein van Bylandt naar Londen met een brief aan der Staten Gezant van Welderen, waarin hij verslag gaf van het gebeurde. De opgebrachte koopvaarders, hoewel niet de strafbaarste, werden strenger behandeld dan andere, vermoedelijk omdat zij gekonvoieerd waren. Den 18^{den} Januari besloten de Staten-Generaal den Schout-bij-nacht met zijne schepen terug te roepen, opdat hij zich in de eerste plaats zou kunnen verantwoorden. Dien ten gevolge ging van Bylandt den 27sten Februari onder zeil met de *Princes Royale de Argo*, de *Valk* en de *Nassau* (64), die inmiddels te Spithead was binnengevallen. Den 1sten Maart kwam de *Valk* ter reede van Texel. Kapitein Sylvester, die er het bevel over voerde, had uitdrukkelijk order geene rapporten hoegenaamd te doen, betreffende het eskader, dat voorgaats lag en nog op den avond van denzelfden dag binnenviel.

Op de internationale betrekkingen had de ontmoeting tusschen van Bylandt en Fielding geen invloed, tenzij dat de wederzijdsche verbittering iets toenam. Groot-Brittanje zocht den oorlog niet en de Republiek had alle reden dien te duchten. Op advies der Admiraliteiten, drongen de Staten van Holland bij de Staten-Generaal aan op het vragen van satisfactie voor de ondergane belediging, waartoe den 17^{den} Februari voorloopig werd besloten, in afwachting van de goedkeuring der andere provinciën. Alle vertoogen bij het Britsche hof, dat oogenschijnlijk van de gansche zaak weinig notitie nam, bleven echter zonder eenig gevolg. Maar dezelfde gebeurtenis, die tegen veler verwachting den buitenlandschen vrede niet verbrak, gaf aan de binnenlandsche tweespalt nieuw voedsel. Het onderzoek, op het verlangen van den Schout-bij-nacht zelve ingesteld, bracht te weinig aan het licht. De eenparige vrijspraak door een Hoogen Zeekrijgsraad, die er den 14^{den} April op volgde, rechtvaardigde den bevelhebber geenszins in de oogen der menigte. Uit de lange sententie, waarin verklaard werd, dat zijn gedrag overeenkomstig de regels van voorzichtigheid en van goede soldaat- en zeemanschap was geweest, „*vooral in aanmerking genomen de particuliere omstandigheden, waarin hij zich had bevonden,*” putte men stof voor nieuwe beschuldigingen, die niet uitsluitend hem, maar ook den Stadhouders golden. Andere zeeofficieren waren, volgens het gerucht, slechts tegen hun wil in de zaak betrokken. Onder de talrijke vlugschriften, waarin de ontmoeting tusschen van Bylandt en Fielding werd besproken, voerde er een den betekenisvollen titel: *Kinsbergen's traanen gestort op 's lands schip van oorlog de Argo*.

Donker waren de uitzichten, terwijl het voorgevallene de gemoederen in den aanvang van 1780 bezig hield. Niemand kon met zekerheid bepalen, of de aanhouding van het konvooi niet tot vijandelijkheden zou leiden. Velen hoopten dit zelfs, in den waan, dat Engeland onder de slagen zijner vereenigde aanvallers weldra zou bezwijken. Maar de vloot der Franschen en Spanjaarden, die in het najaar op de kusten van Engeland werkelijk een verbazenden schrik had verspreid, was ten slotte vertrokken zonder iets van belang verricht te hebben. Men kwam echter hier te lande niet tot bezinning. Terwijl het den Franschgezinden nu en dan gelukt was iets te doen om Frankrijk te believen, bewaarden de Staten-Generaal over de aanzoeken van den Britschen gezant om hulpbenden een diep stilzwijgen, omdat de provinciën het dienaangaande niet eens konden worden. Maar Yorke had niet vruchteloos meer dan zeven en twintig jaren zijn meester in den Haag vertegenwoordigd. Hij kende den toestand der Republiek door en door, waarom de overigens gematigde schrijver van het „*Vrijmoedig en staatkundig onderzoek van een Geldersman*” hem liever in den hemel, dan in den Haag wenschte te zien. Den 21sten Maart, te midden der verbittering over het opgebrachte konvooi herhaalde hij zijn

verzoek om hulpbenden, tevens een termijn stellende, waarbinnen de Koning een bepaald antwoord verwachtte. Die termijn verstreek eer de Staten-Generaal het weigerend antwoord, waartoe alle provinciën, schoon niet op dezelfde gronden, hadden besloten, behoorlijk konden opmaken. Hun stilzwijgen werd echter in den bedoelden geest opgevat en het Britsche hof schorste dien ten gevolge alle tractaten met de Republiek, en met name dat van 1674. Denzelfden dag, waarop de Staten-Generaal hiervan kennis kregen, besloten zij, niet zonder tegenspraak van de provincie Zeeland, tot het verleenen van onbepaald konvooi, alleen met uitzondering van die goederen, welke in het geschorste tractaat als oorlogscontrabande waren aangeduid. Frankrijk juichte dit toe en hief aanstonds alle nadeelige edicten op, ten behoeve der gansche Republiek.

Thans openbaarde zich inderdaad een streven om te doen, wat de meer besliste houding der Republiek dringend vereischte. Den 2^{den} Mei hechtten de Staten-Generaal hunne goedkeuring aan eene som van 2.623.590 gld., kort te voren aangevraagd, om met eene gelijke som uit het last- en veigeld de kosten eener uitrusting van 52 schepen te bestrijden. Weldra kwam er meer drukte in de havens en zeegaten, van waar de gereed zijnde schepen soms kleine kruistochten ondernamen, dewijl men voortdurend hoorde van geweldenarijen. Deze troffen ook andere mogendheden, waarvan sommige er omstreeks denzelfden tijd op bedacht waren haren geoorloofden handel met nadruk te beschermen.

Den 26sten Februari 1780 had Catharina II van Rusland, op raad van haren Minister Panin, eene verklaring geteekend, welke den grondslag legde tot een verbond van gewapende neutraliteit, waarin Zweden en Denemarken, die reeds in 1693 eenigermate het voorbeeld hadden gegeven, eerlang werden opgenomen. Het merkwaardige stuk, door Catharina II uitgevaardigd, behelsde nauwkeurige bepalingen nopens oorlogscontrabande, het recht van blokkade en andere punten, welker handhaving, zoo noodig met geweld, de onderteekenaars elkander plechtig waarborgden. Den 3^{den} April was het ook den Staten-Generaal medegedeeld, die reeds den 24sten derzelfde maand, onmiddellijk nadat zij tot onbepaald konvooi hadden besloten, hunne ingenomenheid met de hoofdzaak betuigden. Doch vervolgens begon een onbegrijpelijk getalm over bijzaken, eer de Staten-Generaal den 20sten November met vier tegen drie stemmen konden besluiten aan de uitnoodiging te voldoen. In plaats van nu aanstonds aan de vreemde hoven hiervan kennis te geven, zoo als binnen zes weken moest geschieden, verschoven zij dit eene wijle, hetgeen de Britten in de gelegenheid stelde om alles te verijdelen. Sommige papieren gevonden bij Hendrik Laurens, den gewezen President van het Noord-Amerikaansche congres, die met de *Mercury* door een Britschen kruiser genomen en in October naar Londen gevoerd was, gaven het Britsche gouvernement een uitstekend voorwendsel aan de hand. Het zond die stukken, welke over den bedekten handel van sommige Nederlanders met de Noord-Amerikanen een helder licht verspreidden, aan den Stadhouders. Deze, verbaasd over den inhoud en met reden wat geraakt door enkele uitdrukkingen betreffende zijn persoon, bracht den 30sten October al het ontvangene ter tafel in de vergadering der Staten van Holland. Voor zoo ver het brieven waren, tusschen particulieren gewisseld, leerde men er weinig nieuws uit; want het was algemeen bekend, hoe velen hier te lande over den vrijheidsoorlog der kolonisten dachten. Onder de overgelegde stukken bevond zich echter ook het concept van een tractaat, dat men later met Noord-Amerika hoopte te sluiten. Het was opgesteld in overleg met den Pensionaris en met voorkennis der Burgemeesters van Amsterdam. Dit klonk zeker hard genoeg, doch beteekende inderdaad niet veel, daar het slechts een ontwerp was, hetwelk eerst na de vrijverklaring der kolonisten bij de bevoegde autoriteit ter sprake moest komen. Het ruchtbaar worden dier op zijn hoogst zeer onvoorzichtige daad was genoeg, om de reeds ontwaakte hartstochten meer in beweging te

brenge. Te midden van het debat over het al dan niet geoorloofde van zoodanigen stap, drong de Engelsche gezant den 10^{den} November en den 12^{den} December, met klimmende heftigheid, op het voorbeeldig straffen der schuldigen aan. Daags voor de indiening der tweede memorie, hadden de Staten-Generaal besloten de kennisgeving van hunne aansluiting bij het verbond der gewapende neutraliteit wat te verhaasten. Doch nu kwam het Britsche gouvernement hun voor, door in den nacht tusschen den 19^{den} en den 20sten December tot den oorlog te besluiten, eer het officiëel bericht had van de toetreding der Staten-Generaal en eer deze het definitieve stuk den 24sten December te Petersburg lieten teekenen. Op dien grond beweerde het, dat de Republiek, zelve niet langer neutraal, ook niet in een verbond van neutralen kon worden opgenomen.

Hiervan werd evenwel met geen enkel woord gerept in het oorlogsmanifest, dat slechts een tal van andere grieven opsomde, waaronder enkele inderdaad belangrijk genoeg om eene vredebreuk te rechtvaardigen. Maar dit lag immers in de bedoeling van velen hier te lande, die een oorlog met den gehaten Brit zelfs met vreugde te gemoet zagen, dwaselijk vergetende, dat de inwendig verdeelde en uitwendig zwakke Republiek oneindig meer te vreezen dan te hopen had. Er bestond toch weinig kans, dat de partijen haren onderlingen twist zelfs tijdelijk zouden staken, daar juist de omstandigheid, dat men slechts weinige personen voor de oorzaak van de vredebreuk hield, als ware het olie in het vuur wierp. Wat er tot verdediging van het politiek systema van Amsterdam werd geschreven, bewees te veel en lokte tegenspraak uit o. a. in het Politiek vertoog, hetwelk den Amsterdammers alles behalve aangenaam in de ooren moest klinken. Onder de talrijke vlugschriften, die het licht zagen, waren er ook gewijd aan den toestand der vloot, die eerlang weder eene hoofdrol zou moeten vervullen.

HOOFDSTUK V.

Kortstondige blijdschap over de vredebreuk. — St. Eustatius en andere bezittingen verloren. — Medewerking der Franschen. — Onbeduidende verrichtingen van 's lands vloot. — Gevecht van de Kapiteins Melvill en Oorthuys. — Zeeslag op de Doggersbank. — Teleurgestelde verwachtingen.

Oppervlakkig beschouwd is het tafereel van verwarring, hetwelk de laatste jaren der Republiek voor 1780 opleverden, reeds weinig opbeurend. Het werd sedert nog somberder gekleurd, ofschoon nu en dan opgeluisterd door spranken van den ouden heldenmoed. Alles draagt sporen van de naderende crisis in het ziekelijke en ondermijnde staatslichaam. Gistende bestanddeelen, die in dagen van kalmte een zuiverenden invloed konden hebben, verhoogden slechts den heerschenden nood en brachten de stroeve staatsmachine tot nagenoeg volkomen stilstand. Het nasporen van de oorzaken hiervan is niet alleen onmisbaar voor het verband, maar kan ook bovendien eene nuttige zijde hebben, omdat vele waarheden, door de gebeurtenissen uit de tweede helft der achttiende eeuw gepredikt, juist niet uitsluitend voor dat tijdperk gelden. Het zijn vooral de feiten, die opmerking verdienen. Afgetrokken begrippen, die ons vaak koud laten, erlangen toch in het kleed der historie eene zekere realiteit, die verwarmt en aangrijpt. Oorzaak en gevolg grenzen nader aan elkander, vallen meer als in een brandpunt te zamen en vormen zoo een helderen spiegel, die tot zelfkennis leidt.

Al aanstonds was de blijdschap, waarmede velen de oorlogsverklaring begroetten, eene grove dwaling. Wel zag men de aanzienlijke waarde in Engelsche fondsen belegd en omstreeks vijftig millioen, die onbeschermd aan de zee waren toe vertrouwd, niet voorbij; doch wie te goeder trouw hoopte, dat Nederland gelijk weleer den vermogenden tegenstander een gewenscht

ontzag zou inboezemen, overschatte zoowel de bezwaren, waaronder deze gebukt ging, als de middelen, waarover de Republiek kon beschikken. Ongetwijfeld was sedert eenige maanden in de havens niet vruchteloos gearbeid. Van de 69 bodems, waaronder ten minste 25 bruikbare linesschepen en 40 fregatten of andere charters van 24 tot 44 stukken, welke de Republiek bezat, waren toch verreweg de meeste voor de oorlogsverklaring in dienst gesteld. Den 28sten November kon de Schout-bij-nacht Binckes uitloopen met de *Prinses Louise* (54), bestemd naar de Middellandsche Zee; den 4^{den} December Kapitein F. S. van Bylandt, met de *Mars* (36), om naar West-Indië te gaan; den 19^{den} December de Schout-bij-nacht van Bylandt met de *Amsterdam* (68), waarmede hij naar de Spaansche Zee moest. Te gelijker tijd, zeilde Kapitein van Rietveld met de *Nassau* (60) en Kapitein Cras met de *Nassau-Weilburg* (50) naar West-Indië. Andere schepen lagen te Texel, op de Maas of elders gereed.

Om een aanval van den zee kant met nadruk af te weren, was de voorhanden macht zeker toereikend. Doch zij kon de luchtkasteelen van ouden zeeroem, door sommigen op haar gebouwd, niet rechtvaardigen. Deze waren des te gevaarlijker, omdat de koude werkelijkheid hen niet aanstonds in duigen wierp en dus natuurlijk tot verkeerde gevolgtrekkingen leidde. Hoe ver dit ging, bleek aanstonds uit de beoordeeling van het wedervaren der bevelhebbers, die, onbekend met de vredebreuk, nog den 25sten December uit de Maas waren vertrokken.

Kapitein Satink, voerende de *Prinses Caroline* (54), ontmoette den 30sten het Engelsche schip *Bellona* (74), dat overgave eischte en na eene weigering ontvangen te hebben zijn vuur opende. Dit kwam den onzen op veel schade aan stand en loopend want, drie dooden en tien gekwetsten te staan. De Nederlandsche officieren, die het vijandelijk vuur gedurende een half uur hadden beantwoord, aan eene vergissing denkende, riepen nu, dat zij bereid waren als vrienden naar Duins te volgen, indien de Engelschen hun slechts van een loods voorzagen. Van overgave wilde Satink niets hooren, verklarende, dat hij zijn bodem liever wilde doen zinken of in de lucht vliegen. Zoodra hij echter 's anderen daags met de *Bellona* (74) en de *Marlborough* (74), die inmiddels genaderd was, Duins bereikte, bleek het, dat er geen abuis bestond. In alle opzichten overmand, moest Satink zijn schip overgeven, hetwelk de Engelschen vervolgens in bezit namen.

Weinig dagen later trof Kapitein van Volbergen, bevelhebber van de *Rotterdam* (52), die te gelijk met Satink was uitgezeild, nagenoeg hetzelfde lot. Hij ontmoette den 26sten een kotter, die onmiddellijk naar Duins stevende, en eene Nederlandsche kof, die Engelsch volk aan boord had, waarvan niemand het rechte begreep. Den 31sten, op de hoogte van Wight, eischte een Britsch commandant de overgave van de *Rotterdam* en gaf den onzen, na een weigerend antwoord bekomen te hebben, de volle laag. Hierdoor kreeg van Volbergen niet weinig schade, benevens drie dooden en een twintig gekwetsten, van welke er later nog vier overleden. Zoodra de batterij gereed was en ook hij zijn vuur opende, hield de Engelschman af. Terwijl van Volbergen nu zijne reis voortzette en La Hogue naderde, zag hij in den namiddag van den 3^{den} Januari andermaal een Engelschen bodem. Toen deze weder hetzelfde eischte, was hij op alles voorbereid en wisselde eenige lagen met dien aanvaller, waarbij zijn volk weinig, doch zijn tuig des te meer leed. Maar ook dit schip hield vervolgens af, evenals een ander, dat zich den 4^{den} liet zien. Eerst den 5^{den} Januari tastte de *Warwick* (54), in 't zicht van de *Edgar* (74), den reeds deerlijk gehavenden bodem met kracht aan, dien van Volbergen niet onmiddellijk wilde overgeven. Na echter het vijandelijk vuur met drie of vier lagen beantwoord te hebben, moest hij voor de noodzakelijkheid bakken. Thans vernam hij, dat het oorlog was; en bij zijne aankomst te Portsmouth, waar men hem den 15^{den} op parool aan wal liet gaan, dat hij vroeger eerst met de *Isses* (54) en vervolgens met de *Middeston* (30) had te doen gehad.

Zeker was er te Hellevoetsluis niets beproefd om die schepen, welke slechts een paar uren voor de aankomst van 's Prinsen bode waren uitgezeild, te verwittigen van het gevaar, dat zij in den mond liepen. Men had hun ten minste kleine vaartuigen kunnen nazenden, hetgeen de autoriteiten in Zeeland op denzelfden tijd met een gewenschten uitslag hadden gedaan. Voor dit verzuim kon men echter kwalijk den Prins aansprakelijk stellen, wiens bedoelingen men op losse gronden begon te wantrouwen. Dat hij aan den vooravond van een oorlog, waarvan hij en de zijnen na al het onvruchtbaar gekibbel der laatste jaren slechts nadeel voorzagen, nog tot gematigdheid overhelde, bewees geenszins, dat hij niet liever met kracht van wapenen den Britschen vorst tot dezelfde meening had geroepen. Met blijkbare zinspeling op zijne mislukte plannen van het vorige jaar, bracht bij den 26sten December, na het vertrek van Yorke, een voorstel der tafel om de zeemacht te versterken en tot verdediging der kust ook het leger wat te vermeerderen. Dit vond een zeer begrijpelijken tegenstand, omdat het bemannen der aanwezige schepen bezwaren opleverde, welke door eene gelijktijdige werving van troepen nog zouden vermeerderen. Het voorstel leidde eerst later tot de oprichting van een korps scheepssoldaten. Over de versterking der zeemacht, waartoe de Stadhouder den 5^{den} Januari 1781 verschillende petitiën, gezamenlijk ten bedrage van 14.605.671 gld. indiende, dachten thans alle partijen eenstemmig, zoodat de Staten-Generaal eerlang hunne goedkeuring aan de gedane voorstellen konden hechten. Om de bereiking van het oogmerk niet te zeer afhankelijk te maken van de ongeregelde opbrengst, werden de benoodigde sommen voorloopig opgenomen.

Met betrekking tot het verzuim, waarvan Satink en van Volbergen de gevolgen ondervonden, zij hier in het algemeen opgemerkt, dat men de keuze van sommige bevelhebbers niet gelukkig kan noemen. Tot hunne eigen schade, schenen noch Kapitein de Bruyn, die reeds vroeger wegens onvoorzichtigheid voor een krijgsraad was geweest en nu ter reede van Hellevoetsluis op de *Prins Willem* (74) het bevel voerde, noch de Vice-Admiraal Hartsinck, die met het algemeene toezicht belast, ter reede van Texel op de *Admiraal-Generaal* (74) commandeerde, ten volle voor hunne gewichtige taak berekend. Bij alle goede hoedanigheden, die zij als menschen en officieren mochten bezitten, misten zij beiden onmiskenbaar de noodige veerkracht. Even besluiteloos als de Stadhouder zelf, liet de Vice-Admiraal door een te veelvuldig en te langdurig overleg vaak het gunstige tijdstip voorbijgaan. Is het wonder, dat velen, bij de heerschende spanning, achter het aarzelen der redeneerende hoofdpersonen ten laatste eenig boosaardig opzet waanden te zien, waarvan men deze inderdaad niet beter kan vrijpleiten, dan door hun wezenlijk zwak te doen uitkomen.

Aanvankelijk nam de Republiek eene zuiver defensieve houding aan tegen de talrijke kruisers en kapers der Britten. Tot bescherming van kusten en zeegaten werden batterijen aangelegd en troepen gedetacheerd. De regeering vernieuwde ook het plakkaat op de vijandelijke kapers, waarvan er een zoo dicht bij den wal te Scheveningen kwam, dat zijne kogels door de huizen vlogen. Dit geval baarde niet weinig opschudding. De Stadhouder zelf, de Hertog van Brunswijk en vele nieuwsgierigen snelden aanstonds naar het bedreigde punt. Hieruit blijkt ten volle, hoe weinig er noodig was om de weerlooze Republiek schrik aan te jagen. Daarom was haar contra-manifest zoo flauw gesteld; daarom wenschten de Staten van Zeeland, ook na de openbare vredebreuk, den vijand door toegeeflijkheid nog tot andere inzichten te brengen, hetgeen een der woordvoerders van de andersdenkende partij in de *Post van den Neder-Rhyn* de hatelijke opmerking ontlokte, dat hij nooit aan den heldenmoed der Zeeuwen had getwijfeld, en nu slechts hoopte dat zij geene korenschepen in plaats van kaperschepen tegen Engeland zouden uitzenden.

Tot het beveiligen van den nationalen eigendom, die bij het uitbreken van den oorlog overal verspreid was, kon vooreerst niets gedaan worden. Binnen enkele weken vielen den vijand omstreeks 200 koopvaarders, ter waarde van vijftien millioen gulden, in handen. Meer dan 300 andere lagen in vreemde havens en durfden zich niet op zee vertoonen. Handel en visscherij stonden volslagen stil. In de koloniën zou het er vermoedelijk treurig uitzien, omdat vele schepen, onbekend met den oorlog, waren uitgezeild. De Kapiteins Rietveld en Cras, die te Madera bericht kregen, hadden zich naar Curaçao begeven, waar de *Beverwijk* en de *Arend* lagen. Op last van den Stadhouder had de Schout-bij-nacht van Bylandt, na zijne aankomst te Lissabon, Kapitein de Rook, die zich met de *Eendragt* aldaar bevond, den 30sten Januari naar West-Indië gezonden. Hierdoor bleef Suriname behouden, evenals Curaçao door de tijdige komst van de *Nassau* en de *Nassau-Weilburg*. Andere plaatsen vielen den vijand bijna zonder slag of stoot in handen, nadat Rodney, die een Britsch eskader in West-Indië commandeerde, den 27sten Januari, te gelijk met het bericht van den oorlog, ook last tot handelen gekregen had. Den 3^{den} Februari veroverde hij St. Eustatius, hetwelk den Britten zoo lang een doorn in het oog was geweest. Hij vond er de *Mars* (36), waarmede Kapitein van Bylandt onlangs was aangekomen, en een ontzaglijken buit aan geld en koopmansgoederen, door sommigen op wel vijftig millioen gulden begroot. Zelfs achterhaalden drie zijner schepen den Schout-bij-nacht Crul, die een paar dagen geleden was vertrokken met de *Mars* (60) en een konvooi van 23 koopvaarders, waarvan er slechts één aan de Engelschen ontsnapte. De Schout-bij-nacht sneuvelde met drie der zijnen, waarna het gansche konvooi te St. Eustatius werd opgebracht. Saba, St. Martin, Berbice, Demerary en Essequibo volgden weldra, doch werden met meer versooning behandeld dan St. Eustatius.

Rodney achtte zich gerechtigd om hier met eene ongehoorde gestrengheid bijna alles verbeurd te verklaren, niet alleen dewijl vele inwoners verboden handel gedreven hadden, maar ook dewijl vele Engelschen er in betrokken waren, zooals bleek uit eenige gevonden koopmansboeken. De bevelhebber zond deze als bewijsstukken naar Londen, waar zij echter nergens te vinden waren, toen hij die later tot eigen verantwoording op vroeg. Veel kwam nochtans van den buit niet terecht. Op het eiland zelf werd een gedeelte ver beneden de waarde verkocht. Een konvooi van 34 schepen, met het voornaamste naar Engeland gezonden, ontmoette een Fransch eskader onder La Motte-Piquet, die er meer dan de helft van wegnam. Sommigen hier te lande vleiden zich, dat zij dien ten gevolge een gedeelte van het verlorene zouden terugkrijgen. Maar dit ging niet. Op het algemeene gebruik was geen beroep te doen, omdat alles langer dan vier en twintig uren in 's vijands handen was geweest. Nopens eene gunstiger voorwaarde, indien het verlorene door oorlogsschepen werd heroverd, kwam men eerst drie weken later met Frankrijk overeen. De Nederlandsche kooplieden moesten zich dus vergenoegen met den schralen troost, dat eene aanzienlijke hoeveelheid van den buit ook den vijand was afhandig gemaakt.

Met de eenmaal zoo vermogende Oost-Indische Compagnie was het thans weinig minder treurig gesteld, dan met hare altijd eenigszins hulpbehoevende zuster. Noch hare schepen, noch hare bezittingen waren tegen een aanval gedekt. Zij leed dan ook niet onbelangrijke verliezen. De Kaapkolonie dankte haar behoud slechts aan eenig krijgsvolk, hetwelk de Fransche admiraal de Suffren, op zijne reis naar Indië, er achterliet. Uit dien hoofde tastte de Britsche admiraal Johnstone haar niet aan. Doch in de meer westelijk gelegen Saldanha-baai veroverde hij in Juli een vijftal schepen der Compagnie. Drie andere, welke vroeger in zee tijding hadden bekomen van de vredebreuk, zetten koers naar de havens van Noorwegen. Van een zestal, dat in den Oceaan eenige kapers had afgeslagen, waarbij de *Eendragt* of *Concordia*

was verongelukt, bereikten er vijf, onder bescherming eener Spaansche vloot, den 8sten Juni de baai van Cadix.

Tot eer van hen, wier onvruchtbaar gekibbel veel had bedorven, zij hier aangemerkt, dat het ten minste in het voorjaar van 1781 niet aan geld ontbrak. Maar de ervaring had reeds meer getoond, dat eene vervallen zeemacht niet oogenblikkelijk met geld te herstellen is. Al aanstonds wees de heer Titsingh, in eene flink gestelde brochure, op de schaarschheid van zeevolk. Onder de middelen ter verbetering, die hij aanbeval, behoorde het oprichten eener maatschappij, evenals in Engeland. Dit vond wel algemeene goedkeuring, doch werkte meer op tijd en gaf iemand, die het doel prees, tevens deze schalksche opmerking in de pen: „*Wij leven thans in een eeuw van sociëteiten en maatschappijen, en het is te hopen, dat de posteriteit het nut erlangen zal, dat deselve beoogen, maar voor zoo verre als men thans nog bereekenen kan, is de winst van deselve niet groot.*” Ook te Dordrecht opperden sommigen het denkbeeld om eene maatschappij op te richten, meer bepaald tot aanmoediging en belooning van Nederlandsche heldendeugd.

Intusschen was het benoodigde personeel, ondanks de uitgeloofde premiën, niet dadelijk te vinden. Zoo er nieuwe schepen bij kwamen, moest zulks nog grooter bezwaar opleveren. Dit zou evenwel vermoedelijk niet spoedig gebeuren, omdat het insgelijks aan werkvolk voor 's lands werven ontbrak. Hier was men verplicht zich te behelpen met personen, wier ambacht slechts eenige punten van overeenkomst had met dat van den scheepstimmerman. Ter bespoediging werden bovendien niet alleen vele schepen op particuliere werven aanbesteed, maar poogde men ook de Noordsche mogendheden te bewegen tot het overdoen van eenige bodems met bewapening en volk. Deze toonden zich evenwel hiertoe niet bereid. Catharina II, op wier bijstand men voornamelijk had gerekend, beantwoordde het verzoek om hulp met nieuwe voorstellen tot bemiddeling. Op geestige wijze hekelde men, in de *Post van den Neder-Rhyn*, hare verhouding tot de Republiek. In een droomgezicht, was sprake van een koerier naar Petersburg gezonden, beladen met demonstratiën, deliberatiën, resolutiën, sollicitatiën en andere hedendaagsche galanteriewaren, om die te verruilen tegen oorlogsschepen en equipages, van waar hij terugkeerde, met een valies vol mooie woorden, verhandelingen over de zelfverdediging en den scheepsbouw, een spiegelkje van het verledene, het tegenwoordige en de toekomst, alles aangevuld met wind. Zeker lieten de meesten hunne ijdele verwachting, gebouwd op de gewapende neutraliteit, langzamerhand varen en kwamen allen meer tot de overtuiging, dat de Republiek, wilde zij iets uitwerken, zich zelve moest helpen.

Voorloopig konden de gereed zijnde schepen, hoewel niet talrijk, den vijand op kleine schaal toch wel eenige afbreuk doen. Velen, onder welke de Stadhouder, meenden het. Doch nauwelijks waren de eerste plannen hiertoe onder de leiding van den Vice-Admiraal Hartsinck ontworpen, of diens handelingen verwekten zooveel opspraak, dat men al wat dienaangaande geschreven en gedrukt is met de grootste omzichtigheid moet gebruiken. Zijn oorspronkelijk verbaal, tot eigen verantwoording door hem overgelegd, levert echter overvloedige stof om het vroeger uitgesproken oordeel te staven. Hieruit blijkt, dat de Vice-Admiraal in Februari iets vernomen hebbende van een Engelsch konvooi, dat eerlang de Elbe moest verlaten, den Prins voorstelde, pogingen aan te wenden om die vijandelijke macht te onderscheppen. Nadat echter de Prins het plan goedgekeurd en er den 16^{den} Maart zelfs nader op aangedrongen had, vond de Vice-Admiraal het, wegens de ongereedheid zijner schepen, niet uitvoerbaar. Hij begaf zich vervolgens naar den Haag, van waar hij eerst den 10^{den} April terugkeerde. Op dat tijdstip lagen ter reede van Texel verscheidene bodems, onder welke het vlaggeschip de *Admiraal-Generaal* (74). Aan boord hiervan zond Hartsinck den 14^{den} eenige orders aan de Kapiteins de Bruyn en Baron van Kinkel, die te Hellevoetsluis en te Vlissingen commandeerden; hij gelastte bovendien

aan zeven Kapiteins, ter reede van Texel, zich tot eene expeditie gereed te maken. Aan het geleiden van koopvaarders was vooreerst niet te denken. Er was vooral gebrek aan personeel. Volgens de later ingediende Missive en Memorie van den Stadhouder, ontbraken, alleen voor de schepen van Amsterdam, niet minder dan 1600 koppen, waaronder 24 luitenants en 129 onderofficieren.

Kort na zijne terugkomst te Texel berichtte de Vice-Admiraal aan den Prins, dat zich thans een Engelsch konvooi in de Wezer bevond. Hierop vertrok de Stadhouder in persoon naar den Helder, waar men hem statelijk ontving. Na eenig overleg, in het bijzijn van den Amsterdamschen burgemeester Bendorp, kreeg Hartsinck de benoodigde volmacht om de Schout-bij-nacht Zoutman met eenige schepen te detacheren. Weldra vertrokken de Prins en andere autoriteiten, die tijdens hun verblijf ook de inrichting van het Nieuwediep tot eene geschikte ligplaats voor groote schepen hadden besproken. Zij hielden de onderneming tegen het vijandelijk konvooi voor zoo stellig bepaald, tegen de eerste gunstige gelegenheid, die zich op of na den 26sten April zou voordoen, dat Bendorp met een zijner vrienden een glas op den goeden uitslag ledigde, toen de wind op den gemelden dag uit het oosten woei.

Maar Hartsinck scheen terug te deinzen voor de verantwoordelijkheid, die natuurlijk eenigermate op hem zou rusten. Hij vond de ruchtbaarheid van het plan en de ongereedheid van twee kleine schepen belangrijk genoeg, om op het tijdstip der uitvoering de zaak nogmaals met Zoutman te beredeneeren en dien ten gevolge nadere orders in den Haag te vragen, omdat hij wel volmacht, doch geen stelligen last gekregen had. Hierop kwam een antwoord van den Prins, dat weder een krijgsraad noodig maakte, die bij meerderheid van stemmen de onderneming afkeurde. Hartsinck zelf, die hiertegen eerst bezwaren had geopperd, stemde er nochtans voor.

Luide en oogenschijnlijk niet ongegronde klachten lieten zich hooren, over de werkeloosheid der vloot, nu zich eene gelegenheid tot handelen aanbood, waarvoor men hare krachten toereikend waande. Wel beseften sommigen, dat er vooreerst geen sprake kon zijn van grootsche verrichtingen, zoolang niet 25 linesschepen en een gelijk aantal fregatten gereed lagen. In een gedrukten „*brief uit Texel over de vloots-revue van Zijne Doorluchtige Hoogheid,*” was uit dien hoofde zelfs bitter den spot gedreven met de fiere houding, welke de Gekroonde Leeuw te midden eener onaanzienlijke macht behield. Het ware, volgens den schrijver, zeker een ondeugend en leelijk paskwil geweest, indien men hem eens met den staart tusschen de beenen had afgebeeld; doch het zou ongetwijfeld beter met den toestand hebben gestrookt, dan eene majestueuse en dreigende houding. Tot het onderscheppen van een vijandelijk konvooi, achtte men evenwel 's lands vloot in staat.

Waarom hadden 's lands zeeofficieren dit niet beproefd? Waarom liep de vloot, na de revue, volgens den algemeenen wensch niet in zee, terwijl „*de zuchtende koopvaardij en de smeekende haringvaart naar bescherming reikhalsden?*”

Gehoor gevende aan veler dringend verlangen, gelastte de Stadhouder nu uitdrukkelijk het uitzenden van eenige schepen. Dien ten gevolge vertrok Kapitein Kinsbergen den 9^{den} Mei met de *Batavier* (54), de *Amphitrite* (36), de *Argo* (40), de *Venus* (24) en de *Ajax* (20), waarbij zich later nog de *Eensgezindheid* (36) voegde. Weldra bleek het echter, uit de rapporten van Kinsbergen, dat zijne macht onvoldoende was. De Prins beval daarom haar te versterken, waaraan Hartsinck onmiddellijk voldeed, door op den 14^{den} Mei zelf onder zeil te gaan met de *Admiraal-Generaal* (74), de *Erfprins* (54), de *Zephyr* (36) en de *Zeebaars* (20). Maar het eskader, dat hij thans onder zich had, beantwoordde geenszins aan de verwachting. Uit vrees van te worden afgesneden, bleef het nabij de kust toeven. Het bespeurde om die reden niets van een vijandelijk konvooi, dat, volgens een koopvaarder, den 11^{den} Mei onder het geleide van

slechts vijf oorlogsschepen werkelijk uit de Wezer was gezeild en den koers benoorden om Hitland gezet had. Mogelijk was dit geschied om het Nederlandsche eskader te vermijden, evenals de Engelschen het vertrek van een ander konvooi uit dien hoofde wat verschoven. Er moest echter meer gebeuren, om de natie te bevredigen. Wien zal het bevreemden, dat het misnoegen klom, toen Hartsinck den 24sten Mei, met achterlating van een paar kleine kruisers, weder binnenviel. Openlijk beschimpte men hem, als had hij den vijand met een driewerf hoezee begroet, doch onmiddellijk het roer gewend, om ten spoedigste in veiligheid te geraken. Terwijl nu maatregelen werden genomen, om de reede van Texel tegen een aanval te dekken, en plannen ontworpen, om Zoutman met een sterker eskader uit te zenden, wierpen velen de schuld van den slechten gang der zaken op 's Prinsen raadslieden, en vooral op den Hertog van Brunswijk. In Juni drong de regeering van Amsterdam op diens verwijdering aan, hetgeen tot een heftig tooneel met den Stadhouders zelven aanleiding gaf en den Hertog eene bittere klacht ontlokte over de grievende beledigingen, waaraan hij dagelijks bloot stond. Doch alle maatregelen tegen den wassenden stroom van vlugschriften, libellen en paskwillen schenen ontoereikend. Hun aantal nam voortdurend toe en hun inhoud begon zich meer tegen den Prins zelven te richten.

Intusschen was de houding van Hartsinck niet het eenige punt van bezwaar tegen het beleid over 's lands vervallen zeemacht. Voor Curaçao, waar Kapitein Rietveld met de *Nassau* (64) en Kapitein Cras met de *Nassau-Weilburg* (54) benevens twee fregatten lagen, was behoorlijk gezorgd. Doch St. Eustatius en andere plaatsen waren den vijand als eene weerlooze prooi in handen gevallen. Crul had met één schip voor de overmacht moeten bukken. Schier nergens vond de nationale eigendom eene gewenschte bescherming. Van alle kanten hoorde men slechts van verloren schepen en goederen. Den 12^{den} April hadden sommige reeders en kooplieden den Schout-bij-nacht Binckes zelfs van plichtverzuim aangeklaagd, met verzoek om vergoeding der geleden schade.

Deze bevelhebber, wiens vertrek naar de Middellandsche Zee vroeger is aangestipt, was rechtstreeks doorgezeild naar Livorno en den 23sten Januari aldaar aangekomen. Behalve de *Princes Louise*, had hij bij zich de *Castor*, gevoerd door Kapitein Melvill, dien hij den 19^{den} in zee had aangetroffen. Deze had in 1780 de presenten naar Algiers gebracht en sedert in de Middellandsche Zee en nabij de Spaansche kusten gekruist. Onder de orders van den Schout-bij-nacht kwam hij nu te Livorno, waar zij een bericht vonden van den oorlog en een bevel tot represailles. Dien ten gevolge zond Binckes Kapitein Melvill uit, die op den 4^{den} Februari de *den Briel* ontmoette, gevoerd door Kapitein Oorthuys, die in Januari 1780 te gelijk met hem uit het vaderland was vertrokken en sedert insgelijks verschillende kleine tochten had gedaan. Beiden kwamen den 24sten Februari met hunne schepen te Livorno, waar zij den 1sten der volgende maand last kregen zich gereed te maken tot een kruistocht bij de Vlaamsche eilanden, om er de Oost-Indische schepen in te wachten en deze naar eene Spaansche haven te geleiden. Hetzelfde was ook den Schout-bij-nacht van Bylandt gelast, die evenwel, na zijne aankomst met de *Amsterdam* te Lissabon, aldaar voortdurend in reparatie lag en vooreerst met dien bodem niets kon aanvangen.

Terwijl Binckes nog met zijne drie schepen te Livorno was, brachten de Engelschen er den 11^{den} Maart de *St. George*, een Nederlandsch schip van Smyrna, op, welke gebeurtenis de Kapiteins Melvill en Oorthuys in hunne journalen slechts ter loops vermelden. Alleen de schrijver van den laatste teekende aan, dat men eenige dagen te voren van de verovering en de vermoedelijke opbrengst van dien bodem te Livorno verwittigd was. Dit erkende ook de Schout-bij-nacht Binckes, toen hij vernam, dat men op grond hiervan de gemelde klacht tegen hem had ingeleverd. Hij verontschuldigde zich echter met de tijdelijke ongereedheid zijner

schepen, die zich tot een verren tocht moesten voorbereiden, en wierp de schuld der valsche voorstelling van het gebeurde op de partijdigheid der bevolking van Livorno. Het gelukte hem niet zich van allen blaam te zuiveren; want zijn brief, den 20sten Juni geschreven en door den druk algemeen verkrijgbaar gesteld, had geenszins de beoogde uitwerking.

Melvill en Oorthuys logenstrafden eerlang door daden elk nadeelig gerucht, dat ook ten hunnen opzichte mocht zijn verbreid. Zij vertrokken den 20sten Maart met den Schout-bij-nacht van Livorno, doch kregen twee dagen later bevel zich te verwijderen, om den hun opgedragen last te volbrengen. Te Malaga binnengelopen, vernamen zij de ontzettende verliezen, welke de Republiek reeds in West-Indië had geleden, en tevens dat er eene overmachtige vloot te Gibraltar lag. Dit bewoog hen eene wijle te vertoeven en eerst den 15^{den} Mei, na de ontvangst van meer geruststellende berichten, onder zeil te gaan. Het gezelschap van de *Séduisant* (10), een Fransch schip, ware hun bijna noodlottig geworden. Dit liep toch onbegrijpelijkerwijze, in weerwil der gedane seinen, de *Castor* aan boord en berokkende dezen bodem op een hoogst ongelegen tijdstip schade aan de buitenhuid, die in zee niet te herstellen was. Melvill liet het gat van een paar vuisten slechts met eene prop vullen en hierover een plankje spijkeren, waarmede hij nauwelijks gereed was, of hem werd bericht, dat zich een drietal vijandelijke fregatten in de straat van Gibraltar bevonden. Zijn besluit om deze op te zoeken, werd door de equipage met een luid hoera begroet.

Twee Engelsche fregatten, die zij den 29sten Mei in 't zicht kregen, verwijderden zich, nadat de onzen eenige schoten tegen hen gelost hadden, die evenwel niet raakten. Den 30sten kwamen dezelfde bodems, zoo als later bleek, de *Flora* (42), gevoerd door Kapitein Williams, en de *Crescent* (36), gevoerd door Kapitein Pakenham, op de hoogte van kaap St. Maria voor den wind op de Nederlandsche schepen af. Melvill poogde vergeefs de *Flora*, die hem des morgens te half vijf de eerste laag gaf, tusschen twee vuren te brengen. Hij moest zich dus tot een afzonderlijk gevecht bepalen, terwijl Oorthuys de *Crescent* onder handen nam. Slechts nu en dan konden de kapiteins enkele schoten met elkanders bestrijder wisselen. Beiden kweten zich uitermate, doch geenszins met denzelfden uitslag.

De *Castor* leed ontzettend, omdat het de *Flora* gelukt was hem voorover te vallen, en hem, schier van voren, herhaaldelijk te enfileeren. Dien ten gevolge werd de geheele batterij onbruikbaar, op twee stukken na, die Melvill tegen de voorliggende partij niet kon aanwenden. Na in den loop van twee en een half uur 21 dooden en 42 zwaar gekwetsten bekomen te hebben, van welke er later nog 14 overleden, moest hij zijn ontramponeerden bodem overgeven. Williams, die 9 dooden en 34 gekwetsten telde, prees het gedrag van den Nederlandschen bevelhebber, vooral omdat hij erkennen moest, dat zijne bewapening veel zwaarder was. De gansche laag van de *Castor* schoot toch slechts 186, die van de *Flora* meer dan 300 pond.

Bij de overgave van de *Castor*, zette Oorthuys, wiens equipage den strijd met blijdschap had aangevangen, het gevecht nog voort. Lang kon het evenwel niet meer duren. Op de *den Briel* lagen 6 dooden en meer dan 40 gekwetsten, waaronder sommige doodelijk. Nog erger was het gesteld aan boord van de *Crescent*. Deze had in drie uren tijds 27 dooden, 67 gewonden en eene ontzaglijke schade bekomen. De groote mast en de bezaansmast vielen over boord. Niet te vergeefs had Oorthuys 1200 schoten gedaan, en 5000 p. kruit verbruikt. De bodem van Pakenham lag geheel reddeloos en moest den strijd staken. De bemanning gaf hiervan de onmiskembare teekenen door het strijken der vlag, het wuiven met de hoeden, en het luide roepen van „*Yes Sir!*” Maar dit baarde Oorthuys in zeker opzicht eene grievende teleurstelling, die in sommige uitdrukkingen van zijn journaal doorstraalt. Zijn eigen sloepen waren zoo doornageld, dat hij die niet kon uitsturen; die van de *Crescent* lagen onder de pas gevallen

masten. Thans ontwaart hij met schrik, dat de *Castor*, die hem moest bijspringen, reeds gestreken heeft en eene Engelsche vlag toont.

Het overgeven van de *Castor*, die volgens de eerste waarneming van Oorthuys nog goed, volgens die van den schrijver echter slechts redelijk in de zeilen scheen, achtte de teleurgestelde bevelhebber des te meer jammer, omdat anders stellig de beide Engelsche schepen veroverd zouden zijn, terwijl hij nu zelfs de *Crescent* niet in bezit kon nemen. „*Had ik maar zeil kunnen voeren!*” riep hij uit; want het ontbrak de bemanning noch aan moed, noch aan lust. Doch ook zijn eigen schip had veel geleden. Weldra brak ook zijn groote mast af, 22 voet boven het dek, en viel deze met alles wat er aan was over boord. Bij het kappen der vleet, gingen nog een aantal kooien verloren.

Alvorens de bewegingen der schepen, na dien vrij zonderlingen afloop van den strijd, verder te volgen, zij hier opgemerkt, dat Oorthuys den verkregen uitslag niet overdreef. Ook Melvill had de vlag zien strijken en verzekerde, dat Pakenham na het gebeurde aan boord van de *Flora* overging, omdat hij zwarigheid maakte als bevelhebber dienst te doen, eer hij zich voor een krijgsraad wegens het strijken zijner vlag had verantwoord. Oorthuys ontving nog jaren daarna een zeer vleidend schrijven van Pakenham, waarin deze niet alleen de waarheid van het voorgevallene bevestigde, maar ook de edelmoedigheid, waarmede hij en het overschot zijner equipage gespaard waren, hoogelijk roemde.

Inderdaad was het een geluk voor Oorthuys, dat Williams, die er misschien anders over kon denken, de handen te vol had, om zich oogenblikkelijk met de *den Briel* te bemoeien. Hij moest toch eerst de *Crescent* en toen deze, na drie dagen sukkelens een noodtuig had, de *Castor* op sleeptouw nemen. Hieraan werd nu insgelijks drie dagen lang gerepareerd. Den 19^{den} Juni, op de hoogte van Ouessant, maakten vervolgens twee Fransche schepen, de *Friponne* (40) en de *Gloire* (36), jacht op de in haast wat opgelapte bodems. Het eene veroverde aanstonds de *Castor*, het tweede 's anderen daags de *Crescent*. Alleen de *Flora*, waarop Melvill zich met een veertig man zijner equipage bevond, bereikte den 26sten de reede van Spithead. Een dag later kwam aldaar een Engelsch konvooi uit West-Indië, met de beide landsschepen *Mars*. De Kapiteins Melvill, van Bylandt en Halm kregen eerlang vergunning om op hun woord naar Holland te gaan. De *Castor*, die te L'Orient was opgebracht, werd aldaar, na een speciaal onderzoek, afgekeurd en voor sleet verkocht.

Oorthuys was den 2^{den} Juni te Cadix aangeland, waar hij 110 zijne gekwetsten aan wal bracht. Van hun ellendigen toestand hing de Nederlandsche consul een droevig tafereel op, verklarende, dat er zelfs stukken glas en porselein uit de wonden gehaald werden. Dit was ongetwijfeld niet aan Pakenham te wijten en laat zich uit de woede van een schier hopeloos gevecht eenigszins verklaren. Oorthuys vond te Cadix Kapitein Berghuys met de *Princes Maria Louise*. Maar deze bodem verkeerde in zulk een slechten staat, dat hij eerlang verkocht moest worden, hetgeen den bevelhebber van de *den Briel*, tot aanvulling zijner bemanning, uitmuntend te stade kwam. Den 8sten Juni vielen nu te Cadix, onder het geleide eener Spaansche vloot, ook de vijf Oost-Indische schepen binnen, waarop Melvill en Oorthuys hadden moeten kruisen. De Schout-bij-nacht van Bylandt, wien dit insgelijks was opgedragen, lag nog in het ongereede te Lissabon, en kon eerst den 7^{den} Juli met de *Amsterdam* en de *Dieren* in zee steken.

Melvill en Oorthuys hadden metterdaad getoond, dat zij en hunne equipages de moedgevende pillen niet behoefden, in een buitenlandsch nieuwspapier, tot beschimping der Hollanders aangekondigd. Misschien had de Stadhouders meer partij kunnen trekken van de geestdrift, door het bericht hunner kloeke houding te weeg gebracht, indien hij nu oogenblikkelijk gehandeld en minder geraadpleegd had. Wel verre van die gunstige stemming der natie aanstonds te leiden,

lokte hij den 28sten Juni, om zijn bestuur te rechtvaardigen, weder een omstandig rapport uit over den toestand en de verrichtingen der Admiraliteiten, hetwelk alle Collegiën iets later inleverden. Het opmaken dier stukken verslond echter veel tijd en de inhoud gaf weder stof tot nader geschrijf.

Inmiddels was de vloot niet uit het oog verloren. Bijna onmiddellijk na de terugkomst van Hartsinck, had de Stadhouder met dezen het zenden van een konvooi naar de Oostzee besproken, waartoe hij dien bevelhebber den 4^{den} Juli een bepaalden last zond. De Schout-bij-nacht Zoutman moest het commandeeren, en tot meerder veiligheid, zoowel van het konvooi als van de kust, moest Kapitein van Kinsbergen te gelijker tijd met een eskader in de Noordzee kruisen. Op de bezwaren, andermaal door den Vice-Admiraal in het midden gebracht, antwoordde de Prins, dat hem die niet belangrijk genoeg toeschenen om deswege het vertrek te verschuiven, er deze opmerkelijke woorden bijvoegende: „*In deeze tijden ben ik verplicht u nader aen te schrijven, om de schepen te doen uitgaen, tot het beschermen van de koopvaardij-schepen, aen u overlaetende, om, zoo zulks geraden vind, krijgsraet te doen houden, doch met dien verstande, dat van de eerste goede wint moet werden geprofiteert, tenzij dat eenparigh door den krijgsraet wierden begrepen, nadere ordres te moeten vraegen; in dat geval alleen en in geen ander, autoriseere ik u, om nadere ordres te vraegen; want wij moeten ons niet als geblocqueert considereeren, zoo ras als men verneemt, dat de vijand in zee is*”.

Beide commandanten staken den 20sten Juli, even voor de ontvangst van den gemelden brief, in zee: Zoutman met de *Admiraal de Ruyter* (68), de *Holland* (64) en drie fregatten; Kinsbergen met de *Admiraal-Generaal* (74), de *Erfprins* (54), de *Batavier* (54), de *Argo* (40) en een drietal kleinere bodems. Hartsinck drukte bij zijn bericht hiervan den wensch uit, dat Kapitein de Bruyn, volgens den hem gegeven last, weldra met de *Prins Willem* (70) en een paar kleinere schepen bij Zoutman mocht aankomen en dat de *Zuid-Beveland* (64), een Zeeuwsch schip, tot versterking van Kinsbergen mocht opdagen. Noch het eene, noch het andere geschiedde. Zoutman kreeg buitengaats alleen de *Piet Hein* (54) en twee fregatten, die zich bij het eskader voegden met de 71 koopvaarders, welke in het Vlie bijeengekomen waren. Gelukkig dat hij de schepen van Kinsbergen nog bij zich had, toen hij in den vroegen morgen van Zondag den 5^{den} Augustus, op de hoogte van de Doggersbank, een aanzienlijk getal vreemde schepen in 't zicht kreeg.

Weldra bleek het een Engelsch eskader te zijn onder den Vice-Admiraal Hyde Parker, dat eene menigte koopvaarders uit de Sond naar de Engelsche havens geleidde. Zoodra de vijandelijke bevelhebber zich met eenige schepen van het konvooi afzonderde, liet Zoutman de koopvaarders met een paar fregatten wat lijwaarts afzakken. Hij schaarde voorts onmiddellijk zijne schepen in linie van batailje en posteerde de nog aanwezige fregatten aan lij. Toen de Britsche schepen hem te zeven uren, met een noordoostenwind, voor den wind naderden, liet hij zijne schepen, die op eene kabellengte van elkander lagen, nog wenden, zoodat zij over stuurboord, om de Oost-Zuid-Oost kwamen te liggen, eer de strijd aan ving.

Het eerste schip der Nederlandsche linie was de *Erfprins*, gevoerd door Kapitein Braak. Hierop volgden de *Admiraal-Generaal* onder Kapitein van Kinsbergen, de *Argo* onder Kapitein Staring, de *Batavier* onder Kapitein Bentinck, de *Admiraal de Ruyter*, het vlaggeschip van den Schout-bij-nacht, de *Piet Hein* onder Kapitein van Braam en eindelijk de *Holland* onder Kapitein Dedel. De zwakheid van de *Argo* is vermoedelijk de reden, dat het vlaggeschip niet in het midden lag. Lijwaarts van de linie bevonden zich de fregatten *Amphitrite*, *Zephyr*, *Eensgezindheid* en *Bellona*, allen van 36 stukken, benevens de *Dolphyn* (24) en de kotter *Ajax* (20). De *Medemblik* (36) en drie kleinere bodems lagen bij de koopvaarders. Wat de Engelschen vertellen van de

Charles-town of South-Carolina, een Amerikaansch fregat van zonderlingen bouw en zware bewapening, hetwelk de onzen hielp, is een louter verzinsel. Het is moeielijk na te gaan wat aanleiding gegeven kan hebben tot het verhaal van de tegenwoordigheid van dit schip, waarvan ook Schlosser in zijne „*Geschiedenis der Achttiende en Negentiende eeuw*” gewaagt.

Hyde Parker had zijne linie insgelijks met zeven schepen gevormd. Het waren de *Bienfaisant* (64) onder Kapitein Braithwater, de *Preston* (50) onder Kapitein Graeme, de *Princes Amelia* (80) onder Kapitein Macartney, de *Fortitude* (74), waarop de vlag van den Vice-Admiraal woei, de *Buffalo* (60) onder Kapitein Truscott, de *Dolphin* (44) onder Kapitein Blair en de *Berwick* (74) onder Kapitein Steward. Te loefwaart hiervan bevonden zich de *Artois* (40), de *Latona* (38), de *Belle Poule* (36), de *Cleopatra* (32) en de *Surprise* (14). Volgens de Nederlandsche berichten, overtroffen de Britsche schepen die van Zoutman dermate in bewapening, dat elke laag 373 pond meer schoot. Daarentegen beweren de Britten, dat niet alle schepen de aan hun rang geëvenredigde stukken voerden, en dat in het algemeen de toestand hunner schepen veel te wenschen overliet.

Vóór den wind hield Hyde Parker op de onzen aan, met drie zijner schepen aan stuurboord en drie aan bakboord, in den breede zeilende. Hij bracht in die rangschikking geene verandering, toen hij bespeurde, dat Zoutman niet in het midden lag. En daar hij nu diens schip toch opzocht, kreeg de *Erfprins* niet aanstonds een schip tegenover zich, en moest de *Holland* er daarentegen twee bevechten. Dit werd niet ten volle opgewogen door dezelfde gegevens aan de beide einden der Britsche linie; want de *Berwick*, die gevaar liep twee bestrijders op den hals te krijgen, was een der beste schepen van het eskader, terwijl bovendien de *Erfprins*, die hem bedreigde, niet zoo licht eene voordeelige stelling kon innemen als de *Bienfaisant* aan het tegenovergestelde einde, onder begunstiging van den wind, zulks ten opzichte van de *Holland* kon doen.

Zoodra de Britten tegen acht uren, tot op een half musketschot genaderd, geloofd hadden en dwars voor de onzen lagen, openden zij het vuur. Sommigen keuren het af, dat Zoutman dit niet vroeger had gedaan, vooral omdat Hyde Parker, hoogst onvoorzichtig, te recht op hem aanstuurde en dus geëfileerd kon worden. Ekins noemt het in de „*Naval battles of Great Britain*” zelfs eene beleefdheid, waarvoor de Staten-Generaal hun bevelhebber geen dank schuldig waren. Anderen hebben die handelwijze verdedigd, omdat de Nederlandsche bevelhebber veel amunitie en de kracht van zijn volk spaarde; omdat hij zodoende niet voornemens bleek te zijn, op de Fransche manier aan lij te vechten, door op den vijand te vuren, dan af te houden en andermaal dezelfde manoeuvre te beproeven. Maar dit laatste behoefde niet te volgen op eenige schoten tegen den vijand gelost, terwijl men dezen nagenoeg vlak voor in den boeg kon raken, zoodat het altijd te betwijfelen is, of de onzen hieraan niet met voordeel eenige amunitie hadden kunnen besteden.

Allen brengen Zoutman en den zijnen eenparig hulde, wegens de kloekheid, waarmede zij den vijand bedaard afwachtten. Hunne latere handelingen beantwoordden ten volle aan dit loffelijk begin; want zij bevochten gedurende den ganschen voormiddag den vijand met eene hevigheid, die het gevecht op de Doggersbank tot een der merkwaardigste feiten maakte van den geheelen zeeoorlog, door Engeland tegen zijne talrijke vijanden gevoerd. Zelfs een Britsch schrijver, die met niet weinig nationale ijdelheid verklaart, dat de onzen zich hier een gevecht met de Engelschen waardig betoonden, laat er het eervolle getuigenis op volgen, dat zij de onverbasterde nakomelingen bleken te zijn van hen, die eenmaal onder Tromp en de Ruyter hadden gestreden.¹⁾

Langs de geheele linie weerden beide partijen, na de opening van het vuur, zich met inspanning van alle krachten. De *Berwick* eerst door de *Admiraal-Generaal*, daarna door de *Erfprins*

bevochten, kreeg het omstreeks tien uren te kwaad, stak bij den wind op en zeilde iets vooruit. Kinsbergen zou dit belet hebben, indien de toestand van de *Argo* hem niet had weerhouden; want deze, die in het gevecht met de *Dolphin* veel geleden had, moest uit dien hoofde de linie verlaten. Om de hierdoor veroorzaakte opening aan te vullen, laat Kinsbergen de zeilen tegenbrassen, en nadert zodoende de *Batavier*, terwijl de *Erfprins* zijne beweging volgt. Maar ook de *Batavier* was op dit tijdstip zwaar beschadigd. Kapitein Bentinck, reeds in het begin van den strijd eene gevaarlijke kwetsuur bekomen hebbende, had het commando over dien bodem aan zijn tweeden kapitein Bosch moeten overgeven. Deze, zelf gewond, kweet zich eervol van zijne taak, doch stond, juist toen de *Buffalo* hem eenige verademing schonk, aan een nieuw gevaar bloot. Hyde Parker toch, die tot dus verre het vlaggeschip van Zoutman bevochten heeft, ontwaart de aarzelende houding zijner voorhoede en den ontramponeerden staat, waarin de *Batavier* en de *Argo* zich bevinden. Hij besluit daarom Zoutman te verlaten en tracht omstreeks elf uren, gevolgd door zijne achterste schepen, lijwaarts van de *Buffalo*, door de Nederlandsche linie heen te dringen. Terwijl hij met de *Fortitude* de *Batavier* aantast, komt ook de *Berwick* weder opdagen, die veel tijd verloren heeft met bij den wind over te wenden. Deze bodem ligt eerst dwars voor het Britsche vlaggeschip en geraakt, na andermaal eenige lagen met Kinsbergen gewisseld te hebben, loefwaarts van Hyde Parker.

Nu wordt de poging van den Britschen opperbevelhebber om door de Nederlandsche linie heen te boren, gepaard met hetgeen Kinsbergen aanwendt om haar te vrijdelen, het hoofdmoment van den strijd. De bevelhebber van de *Admiraal-Generaal*, het plan van den Britschen admiraal doorziende, heeft zijn bodem, terwijl de *Batavier* wordt aangetast, dicht aan den wind laten schieten, zoodat hij met zijne achterste stukken de *Fortitude* van voren kan bestryken. Hierdoor redt hij de *Batavier*, doch stelt hij zich zelve bloot aan het vuur van de *Fortitude*, gesteund door de *Princes Amelia* en de *Bienfaisant*. Hij weerstaat evenwel de vereenigde pogingen der vijandelijke schepen en smaakt de voldoening, dat het eene voor, het andere na, de zeilen bijzet en bij den wind opsteekt.

Zoutman, die omstreeks drie uren lang den vijandelijken admiraal, en vervolgens andere schepen der achterhoede had bevochten, meldt in zijn hoogst eenvoudig rapport weinig bijzonderheden aangaande hetgeen er aan boord van hem en anderen voorviel. De Kapiteins van Braam en Dedel hadden zich insgelijks roemvol gekweten en lagen nog op de hun aangewezen plaats, toen Hyde Parker tegen twaalf uren de strijdvlag neerhaalde en gevolgd door zijne achterste schepen, onder het levendig vuur der onzen, zich verwijderde om zich met zijne voorhoede te vereenigen.

Een doorslaand bewijs van de hardnekkigheid, waarmede beide partijen elkander de zege hadden betwist, leverde de toestand van het personeel en het materieel. Aan boord van het

¹⁾ *Campbell, Lives of the British admirals, continued, VII p. 39, 40.*

Nederlandsche vlaggeschip waren meer dan 40 dooden en 90 gekwetsten. Kinsbergen, die 7484 pond kruit verschoten had, telde 7 dooden en 41 gewonden, welk betrekkelijk gering aantal hij, volgens een brief aan de Admiraliteit van Amsterdam van 10 Augustus, toeschreef aan de zorgvuldigheid, waarmede hij den vijand belet had hem te enfileeren. Met uitzondering van de *Erfprins*, hadden alle andere schepen meer personeel verloren. Ook de fregatten, die nu en dan tusschen de openingen der linie op den vijand gevuurd hadden, telden eenige dooden en gekwetsten. Met inbegrip dergenen, die weldra bezweken, had men in het geheel op het Nederlandsche eskader 142 dooden en 403 gewonden. Aan de zijde der Britten, die later 104 dooden en 339 gekwetsten opgaven, was het weinig beter gesteld.

Beide eskaders waren deerlijk gehavend. Hyde Parker, die steeds het voordeel van den wind bezat, vond het dus niet geraden den strijd te vernieuwen en verklaarde, dat er zelfs aan het later volgen der onzen niet te denken viel. Onbewust van dit besluit maakten de Nederlanders, met een uitmuntenden geest beziel, alles zooveel mogelijk tot een herhaalden strijd gereed. Dit kostte hun evenwel moeite, omdat alle schepen zeer ontredderd, en vooral de *Holland* en de *Batavier* wegens hun ontramponeerden staat bijna niet in beweging te krijgen waren. Zoutman deed hierom sein aan de koopvaarders, om het gevaar te ontvluchten door om de zuid op te duwen. Hij toefde vervolgens eene wijle op de plaats van het gevecht, liet meer lijwaarts nog eene nieuwe linie formeeren, en gaf eerst te vier uren het bevel om de koopvaarders te volgen. Nauwelijks hebben de schepen den tocht naar de havens aangevangen, of Kapitein Dedel is verplicht door vlag in sjouw en noodschoten den reddeloozen staat van de *Holland* te melden. Op dezen bodem, waarop zich ook bevonden het zesjarig zoontje van den bevelhebber en de heer van de Poll, student te Leiden, die gedurende zijne vacantie de expeditie als vrijwilliger bij woonde, zag het er treurig uit. Alle pogingen tot behoud aangewend, terwijl het water tegen de pompen aanwies, bleven vruchteloos. 's Nachts te twee uren moesten Dedel en de zijnen onder noodweer op de *Spion* overgaan, met achterlating van drie of vier gekwetsten, een opperkonstapel, die niet wel bij 't hoofd was, en een jong matroos, die kapitein van 't schip wilde blijven. De *Holland* zank, doch verdween niet in de diepte; want 's anderen daags was de wimpel nog zichtbaar. De bemanning van een Zweedsch schip, die zulks bespeurde, maakte zich door middel eener sloep van dien wimpel meester en stelde hem ter hand aan een der Britsche officieren, die er insgelijks op afkwam. Zoo geraakte Hyde Parker nog in het bezit eener gemakkelijk verworven trofee.¹⁾

Den 9^{den} Augustus bracht de Graaf van Welderen met de *Ajax* het eerste bericht van het voorgevallene aan den Helder, van waar hij aanstonds naar 's Gravenhage reisde. Den volgenden dag verkondigde eene buitengewone Haarlemsche courant het gewichtige nieuws en gaf de Vice-Admiraal Hartsinck der Admiraliteit van Amsterdam kennis van hetgeen hij slechts ter loops had gehoord. Het konvooi bereikte het Vlie, waar ook de equipage van de *Holland* aanlandde, alles verloren hebbende. Den 12^{den} Augustus verscheen 's lands eskader voor het zeegat van Texel, waar het den volgenden dag binnenliep. Hartsinck heesch zijne vlag weder aan boord van de *Admiraal-Generaal*, welks equipage hij in hartelijke bewoordingen zijne tevredenheid over haar kloek gedrag betuigde.

Hoedanig was nu de uitslag van den ongetwijfeld roemvollen strijd? Zeker niet zoo beslissend in het voordeel der Nederlanders als velen hunner, in de eerste opwelling van vreugde, zich dit voorstelden. Tijdens het gevecht waren geene schepen veroverd, noch vernield. Het verschil in dooden en gekwetsten, schoon eenigszins in het nadeel der onzen, is te gering, en blijkens de

¹⁾ *P. S. van den brief van Hyde Parker, voorkomende in de Naval Chronicle V, p. 295 en andere Engelsche werken. Het maakt echter geen gewag van het Zweedsche schip en is in de Nederlandsche Jaarboeken weggelaten.*

jongste ervaring van Kinsbergen, ook te zeer afhankelijk van bijkomende omstandigheden, om hierop eenig oordeel te gronden. Onpartijdig beschouwd, konden de onzen alleen hierop bogen, dat Hyde Parker het eerst den stryd gestaakt en zich verwijderd had, terwijl zij bereid waren hem andermaal af te wachten. Hun langdurig toeven op de plaats van het gevecht mag zelfs, wegens den staat van de *Holland* en de *Batavier*, niet te zwaar in rekening gebracht worden. Zij lagen er nochtans aan lij van den vijand, gereed den strijd te vernieuwen, en mochten zich dus uit een militair oogpunt beroemen, dat er eenig voordeel aan hun kant was. Noch Zoutman, noch andere officieren gaven door hunne veeleer te korte dan opgesmukte berichten aanleiding

tot de overdrijving, waarmede velen in dicht en on dicht de luisterrijke zegepraal der Nederlanders verkondigden. Al wat hierin gezegd wordt tot lof van Zoutman en de zijnen was eene welverdiende hulde aan de onmiskenbare heldhaftigheid, waarmede het Nederlandsche personeel had gevochten; al het smalen op het vluchten van een totaal geslagen vijand was eene bespottelijke overdrijving, die slechts reactie baarde, toen de natie, van haren eersten zwijmel bekomen, weder de werkelijkheid begon te zien. En deze was, dat Hyde Parker met zijn konvooi naar de havens gaande de voorgenomen reis slechts had voortgezet, terwijl Zoutman, na een eervol gevecht, met zijn konvooi naar de havens terugkeerende inderdaad het doel miste, waartoe hij was uitgezonden.

Onmiddellijk na de binnenkomst der schepen, bedankte de Stadhouders het personeel voor den betoonden heldenmoed, in een brief van den 14^{den} Augustus, die aan boord van elk schip werd voorgelezen. Hij en andere autoriteiten, ja vele particulieren, legden eene hooge mate van belangstelling aan den dag in het lot der gekwetsten, wier verpleging dan ook niets te wenschen overliet.

Met verontwaardiging ontdekte men hierbij al weder stukken glas en porcelein in de wonden. Op de vraag, hoe de vijand toch altijd aan dat ontuig kwam, antwoordde een der onzen:

*„Zoo men zegt,
Was het de punchkom, die voor 't aangaan van 't gevegt,
Met glaasjes had gediend, om d' Engelsche Mynheeren,
Op hun beminden drank, tot barstens te tracteren.”*

Hoe weinig echter het gebruik van ongewone of verboden projectielen in de hitte van den strijd op rekening der commandanten te stellen is, leert het voorbeeld van Kinsbergen, op wiens schip na den slag twaalf ijzeren koevoeten zoek waren, die zijn volk waarschijnlijk uit het kanon den vijand had toegezonden. Onder de meer duurzame blijken van belangstelling, die het publiek aan het personeel der vloot gaf, behoort de oprichting van een fonds voor zeelieden, waaraan later de Kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam haar ontstaan te danken had. Gouden penningen, eeresabels en andere onderscheidingsteekenen werden, tot eene herinnering aan het gebeurde, met kwistige hand uitgedeeld of toegezegd. Voorts benoemde de Stadhouders eerlang Zoutman tot Vice-Admiraal, en de Kapiteins Dedel, van Braam, van Kinsbergen en Bentinck tot Schout-bij-nachts. De laatste had er evenwel weinig genot van, omdat hij in den nacht tusschen 23 en 24 Augustus aan zijne wonden overleed, waarna zijn lijk te Amsterdam plechtig werd begraven. Wegens hunne dienstjaren, verhief de Stadhouders te gelijker tijd de Schout-bij-nachts Pichot en van Bylandt tot Vice-Admiraals en Kapitein van Rietveld tot Schout-bij-nacht. Sommigen, die zich vroeger, onder Melvill en Oorthuys, loffelijk hadden gekwet, kregen insgelijks hun deel van de thans verleende onderscheidingsteekenen Zoo voegde Prins Willem V, die 1 September 1772 eene wijziging in de uniformen der zeeofficieren had gebracht, er later de epauletten aan toe, met bepaling dat zij, die op de Doggersbank of met Melvill en Oorthuys gevochten hadden, daarop een van goud geborduurd zwaard zouden dragen. Eenigszins vreemd schijnt het, dat Kapitein Bosch, die als eerste officier van Bentinck diens taak had overgenomen en ten einde gebracht, te gelijk met andere eerste officieren, slechts de eeresabel ontving, doch geen van de gedenkpenningen namens de Staten-Generaal of den Prins vereerd.

Welk eene scherpe tegenstelling vormt dit alles niet met hetgeen den Britten na de aankomst in hun vaderland wedervoer! Hyde Parker genoot de eer van een bezoek, hetwelk de koninklijke familie op zijn eskader aflegde; doch hij ontving geenerlei openlijk bewijs van goedkeuring,

hetzij om de ruwe wijze, waarop hij zich over het gebeurde uitliet, hetzij om de staatkundige gevoelens, die hij koesterde. Hij legde weldra zijn commando neder en vertrok, ruim een jaar later, als bevelhebber der zeemacht in Oost-Indië, met de *Cato* (58), waarvan men sedert geen taal of teeken heeft vernomen.¹⁾

Binnen weinig tijds deden nieuwe teleurstellingen het gejuich in de Republiek verstommen. Wel had de Prins, zooals men algemeen verlangde, den 24sten Augustus het gereedmaken van een ander eskader bevolen, om de koopvaarders te geleiden en de Oost-Indische schepen uit Noorwegen af te halen; doch het kwam er niet toe. Nauwelijks was de Vice-Admiraal Hartsinck acht dagen later aan boord van zijn schip, of hij begon weder bezwaren te opperen en tevens van Engelsche schepen te gewagen, die zich telkens in de nabijheid der kust lieten zien. De Stadhouder kwam opnieuw aan den Helder en bewerkte, dat er den 11^{den} September inderdaad een eskader onder den Schout-bij-nacht van Braam, zeewaarts liep, hetwelk evenwel te onbeduidend was om zich te kunnen verwijderen. Hierbij bevond zich nu de *Zuid-Beveland*, een schip uit Zeeland, dat in het begin van September te Texel was aangekomen. Men verbeidde er insgelijks met ongeduld de *Prins Willem* uit de Maas, welk schip reeds bij het eskader van Zoutman had moeten zijn. Toen Kapitein de Bruyn eindelijk met dien bodem, een paar kleinere en eenige koopvaarders in zee stak, om zich naar Texel te begeven, liep hij gevaar om door Engelsche kruisers verrast te worden. Kinsbergen ging daarom, met de *Ajax*, 's lands ten anker liggend eskader waarschuwen. Weldra scheen men alles te boven; want den 14^{den} kon Hartsinck den Stadhouder berichten, dat de *Prins Willem*, de *Thetis* en de *Bellona* met hun konvooi voorgaats lagen. Doch terwijl hij dit schreef, ontving hij „*de onaangename tijding, dat 's lands schip Prins Willem op de Zuyder Haaks was vastgeraakt.*”

Kapitein de Bruyn weet dit aan de onkunde of de zorgeloosheid van den loods Jan Kok. Deze had zijne eerste waarschuwing in den wind geslagen, en daarna op zijn verschrikten uitroep: „*Kaerel, myn schip stoot, gy verzeyld myn schip, wat wilt gy doen?*” slechts een zeer verward antwoord gegeven. Tegen den avond kwam een andere loods aan boord, die het gebeurde slechts kon bevestigen. Alle pogingen om het schip bij wassend water weder vlot te krijgen bleven vruchteloos. Vele goederen werden er uit geborgen; doch het schip zelf ging verloren. Den 25sten, dus na tien dagen tobbers, was er niets meer van te zien dan eenig drijfhout. Inmiddels was de Schout-bij-nacht van Braam den 16^{den} weder binnengevallen, en hadden de zeeofficieren bij herhaling ontraden nog zoo laat in het jaar een eskader uit te zenden. Andere adviezen, voorkomende in de Missive en Memorie van den Stadhouder, strookten hiermede ten volle. Niet minder dan zestig koopvaarders vertrokken den 14^{den} October, onder vreemde vlag en onder het geleide van een Zweedsch oorlogsschip.

Misnoegd over het regeeringsbeleid, sloegen de Patriotten in hunne organen een scherpen toon aan. Zinspelende op den naam der verloren schepen, durfde een hunner de mening

¹⁾ Hierdoor vervalt de meening, door Mr. de Jonge, IV p. 546 (noot), aangaande zyne tegenwoordigheid in 1801 bij Kopenhagen geuit. Dit was zijn tweede zoon, die in 1807 overleed.

uiten, dat het kwalijk anders kon gaan, nu de *Eendragt* in den grond geboord, *Holland* gezonken, en *Prins Willem*, door slecht bestuur, van geen nut meer was. Woorden als landverraad en Judasloon werden menigvuldig gebezigd. Overal waanden sommigen eene geheime bedoeling, eenig boos opzet te bespeuren. Met klimmende bitterheid voeren zij uit tegen de pakketbooten, die haren dienst tot gerief van velen bleven voortzetten. Men brandmerkte haar, als werktuigen van verraders en triomfwagens van spionnen. Nochtans leidde het zorgvuldigst onderzoek van de papieren eener boot, die onverwachts door een onzer

kapers was aangehouden, tot niets, hetwelk den argwaan eenigermate kon rechtvaardigen. Kapitein de Bruyn, door een krijgsraad uit den dienst ontslagen, met veroordeeling in de kosten, was eene onuitputtelijke bron van aardigheden. Wat hij tot zelfverdediging aanvoerde, wette slechts de pijlen van het vernuft. Zelfs de oprechtheid, waarmede 's lands belangen op de Doggersbank behartigd waren, begon men te wantrouwen, nog eer de Stadhouder op den 30sten November de beloofde eereblijken te 's Gravenhage plechtig overhandigde. Enkele geschriften, in het geheim gedrukt en verspreid, lieten zich over den Prins zelven op zulk een buitensporige wijze uit, dat er maatregelen van bedwang tegen noodig gekeurd werden.

Te midden dier heerschende ontevredenheid, viel de Vice-Admiraal van Bylandt te Texel binnen. Hij had met de *Amsterdam* en de *Dieren* bij tusschenpoozen in de Spaansche Zee gekruist, en was den 20sten October te Cadix gekomen, waar op dat tijdstip, behalve de vijf Oost-Indische schepen, de Schout- bij-nacht Binckes met de *Princes Louise* en Kapitein Oorthuys met de *den Briel* lag. Met de vier genoemde schepen, was de Vice-Admiraal den 2^{den} November naar het vaderland vertrokken, waar hij eene maand later ongehinderd aanlandde. Onder de gegeven omstandigheden, schonk de behouden aankomst niet allen stof tot onverdeelde blijdschap. De Schout-bij-nacht Binckes werd toch eerlang, wegens het gebeurde te Livorno, voor een krijgsraad geroepen, die hem in Maart van het volgende jaar voor drie jaren schorste, welk vonnis de Stadhouder bekrachtigde, ofschoon deze in den hoogen leeftijd van den vlagofficier, die steeds met ijver had gediend, eene genoegzame versooning voor diens gedrag scheen te vinden. Tegen den Vice-Admiraal opperden sommigen insgelijks een bezwaar. Hoewel overtuigd, dat hij thans zijne schepen niet zou hebben overgegeven, vonden zij het onverklaarbaar, dat hij overeenkomstig 's Prinsen last de Oost-Indische schepen, die te Cadix lagen, niet huiswaarts of ten minste tot L'Orient had geleid. Doch eene missive, eerst den 8sten November afgezonden, kon hem niet bereikt hebben. Toch schreef men, in de *Post van den Neder-Rhyn*, deze schampere opmerking: „*Het gebeurt meer, dat de couriers reizen, als de kinderen op hobbelpaarden, d. i. veel geweld maken en weinig avanceeren.*”

Stellig beantwoordden de gebeurtenissen van 1781 niet aan de verwachting. Blijkbaar waren sommigen wat haastig geweest, door in Januari den ganschen inboedel van Koning George ten verkoop aan te slaan, nu bij slot van rekening diens ambtenaren daarentegen een gedeelte van den Nederlandschen eigendom niet alleen geïnventariseerd, maar ook werkelijk verkocht hadden. Wat al zijdelingsche verliezen moesten de kooplieden niet bovendien lijden! Er waren in 1781 nauwelijks half zooveel schepen binnengekomen, als een jaar te voren. In de Sond, waar jaarlijks een paar duizend Hollandsche schepen passeerden, had men er thans slechts elf gezien, welk cijfer echter, door het varen onder vreemde vlag, zoo verbazend laag schijnt geworden te zijn. Alleen het personeel der vloot had, in den loop van het jaar, lauweren geoogst die evenwel niet de gewenschte vruchten afwierpen.

Ongerekend de bittere teleurstelling, die velen zich zelven bereid hadden, door het vermogen der vervallen zeemacht tot in het bespottelijke op te vijzelen, als ware deze meer dan voldoende om de Britten uit zee te slaan, is het zeer te betwijfelen, of de voorhanden middelen wel altijd ten meesten nutte waren aangewend. Behalve hetgeen dienaangaande elders gezegd is, werkte hiertoe mede de neiging, die sommigen voortdurend bleven koesteren, om de zaak met Engeland nog in der minne te schikken. De nauwe banden toch, door een meer dan honderdjarig bondgenootschap gelegd, werden niet eensklaps verscheurd.

Uit dien hoofde waren de eerste voorstellen, om de Noord-Amerikanen als eene zelfstandige mogendheid te erkennen, afgeslagen en hadden de burgemeesters van Amsterdam daarentegen de openingen, hun in het geheim door Engeland gedaan, ten minste in overweging genomen. Zelfs was er met voorkennis van den Stadhouder en van den Franschen gezant,

door middel van een vertrouwing der Britsche regering, een bedekte handel aangeknoopt, die tot in Februari des volgenden jaars werd voortgezet. Rusland deed inmiddels nieuwe pogingen tot bemiddeling. Is het wonder, dat al die plannen, in verband gebracht met de persoonlijke neiging van den Stadhouder en anderen om geheel in den geest van hun tijd meer te schrijven en te redeneeren, dan te handelen, de uit haren aard langzaam werkende staatsmachine tot bijna volkomen stilstand brachten?

Jammer was het voorzeker, dat men onderwijl de gelegenheid, om zich gedurende den winter in beter postuur te stellen, niet met warmte aangreep. Dubbel jammer, dat vele woordvoerders der Patriotten met onverstandigen ijver, de bestaande gebreken hekelden en die met de spooksels eener door argwaan ontstelde verbeelding verrijkten. Zodoende lokten zij een binnenlandschen strijd uit, die weldra in hevigheid den buitenlandschen overtrof.

HOOFDSTUK VI.

Merkbaar overwicht der Franschgezinden. — Aanhoudend gemor over het oorlogsbeleid. — Mislukte expeditie naar Brest. — Zeerampen. — Verguizing van het personeel. — Geschillen met Keizer Jozef II. — Vrede met Engeland in 1784. — Volkomen zegepraal der Patriotten in Holland. — De zeemacht gedurende de troebelen. — Tusschenkomst der Pruissen.

Van lieverlede hadden de Patriotten in den loop van 1781 veld gewonnen. Hun kwam de overdreven gematigdheid van den Prins zeer te stude; want de talrijke Oranjegezinden, die een bekwaam aanvoerder misten om wien allen zich konden scharen, werden ontmoedigd en langzamerhand, ten minste in sommige gedeelten des lands, geheel overvleugeld. De heftigheid, waarmede beide partijen elkander bestreden, maakte de Republiek tot een tooneel van onbeschrijfelijke verwarring.

Bij den twist, gedurende een oorlog met Engeland gevoerd, kwam uit den aard der zaak de zeemacht, met al wat haar betrof, gestadig ter sprake. Hierbij openbaarden zich dan allerlei gebreken. Dewijl echter het personeel, dat er op wees, vooral in de hoogere rangen, den Stadhouder met warmte aanhing, zoo meenden vele Patriotten de onmiskkenbare werkeloosheid der vloot, niet aan de telkens opgenoemde redenen, maar aan staatkundige bedoelingen te moeten toeschrijven. Door hartstocht verblind, beschouwden zij doorgaans ook de meest gegronde bezwaren der zeeofficieren als uitvluchten en voorwendzels. Omgekeerd is het niet te loochenen, dat het personeel der vloot door elke nadeelige kans haarfijn te berekenen en sterk te doen uitkomen, ten einde door het mislukken eener onderneming den laster geen voedsel te geven, juist bewerkte wat het zorgvuldig poogde te vermijden.

Zichtbaar was de toenemende invloed der Patriotten, in de houding der Republiek tegenover Frankrijk en Noord-Amerika. Nadat toch de Staten-Generaal in Maart 1782 hadden besloten, den oorlog voortaan in overleg (*de concert*) met Frankrijk te voeren, ontvingen zij een afgezant der kolonisten, wier onafhankelijkheid zij zodoende stilzwijgend erkenden. Later deden zij het officieel, hetgeen tot eene nauwe verbintenis met den pas verrezen staat leidde. Alle door Engeland nog gedane voorstellen werden nu bepaald afgewezen. Den 24sten Mei verliet de Hertog van Brunswijk, op wien men het in de eerste plaats gemunt had, de residentie en vestigde zich te 's Hertogenbosch, de hoofdplaats van zijn commandement. Kort daarna verscheen een boekje, waarin al zijne hoedanigheden en eigenschappen, zoo als de titel het aanduidde, nauwkeurig en naar waarheid werden beschreven, en waarin onwedersprekelijk

werd bewezen, dat hij den naam van „monster” in alle opzichten verdiende. Het kan tot een staaltje strekken van den aard der hatelijkheden, waarvan ook het personeel der zeemacht weldra ruimschoots zijn deel ontving.

Een treurzang over 's lands diep verval deerde niemand, en kon zelfs eenig nut stichten, indien de hierin vervatte aansporing tot herstel der eendracht gehoor vond. Maar de grondtoon der meeste geschriften was veeleer geschikt, om de ontstane breuk te verwijderen. Dat men Hartsinck wees op het voorbeeld van Tromp, die zelfs in het allerguurst jaargetijde benoorden Schotland had gevaren, op dat van Zoutman en Bentinck kon er mede door. Grievend voor den genoemden bevelhebber was echter een hierop gevolgde „*brief van Frederik Zeebang*”, waarin de geriefelijkheden werden opgesomd, die een zeeofficier aan wal en op de reede genoot, terwijl een zeetocht in het voorjaar hem daarentegen aan veel ongemak blootstelde. Aan het slot, voerde men den Stadhouder sprekend op. Men liet hem den Vice-Admiraal in grappige bewoordingen troosten over het gemis der onderscheidingsteekenen, aan anderen te beurt gevallen, met zinspeling op eene hem vereerde gouden snuifdoos, die ook later nog al eens ter sprake kwam.

Dit hatelijk geschrijf was zeker geen middel om den bevelhebber en het personeel der vloot wat op te beuren bij hunne alleszins moeilijke taak, waarvan velen zich een geheel verkeerd denkbild vormden. Wanende, dat alles plotseling naar wensch zou gaan, nu bij onderscheiden petitiën niet minder dan 27 millioen gld. ten behoeve der zeemacht was ingewilligd, en reeds eenige nieuwe bodems van stapel konden loopen, stelden velen het volste vertrouwen in de toekomst. Al wat niet rechtstreeks tot versterking der vloot leidde, keurden zij af, vooral de in oorlogstijd gebruikelijke bedestonden, als waren dit maar „*houten degentjes*”. Weinig zorg baarde thans de oorlogzuchtige houding van den Keizer van Marokko. Immers zou de Republiek, in haar vorig aanzien hersteld, weldra hem en andere vijanden tot rede brengen. Allen, die zoo spraken en dachten, rekenden echter buiten den waard. Zij vergaten, dat enkele bodems verloren gegaan waren en dat het gemelde gebrek aan volk, om de nieuwe met spoed te voltooien en de gereed zijnde te bemannen, bleef voortduren.

Toch liet de zeemacht bij tijds van zich hooren. Den laatsten Februari 1782 had de Vice-Admiraal Hartsinck bericht gekregen van den Stadhouder, dat in de Wezer een Engelsch konvooi zeilree lag, hetwelk onder het geleide van de *Ariadne* moest vertrekken, zoodra de rivier van ijs bevrijd was. Den 29sten Maart gaf de Stadhouder een bepaalden last om Kapitein Staring uit te zenden, die de *Zephyr* (36) en de *Amphitrite* (36), met een konvooi naar West-Indië bestemd, tot benoorden Hitland moest vergezellen en vervolgens pogingen aanwenden, om het bewuste konvooi uit de Wezer te onderscheppen. Staring vertrok den 8sten April met de *Argo* (40), de *Bellona* (36), de *Waakzaamheid* (24), de *Hoorn* (24), de *Jager*, de *Zeebaars*, de beide naar West-Indië bestemde fregatten en dertien koopvaarders. Van het geleiden der laatste schepen tot benoorden Hitland wordt in zijne instructie met geen woord gerept, ofschoon dit hem toch wel opgedragen schijnt te zijn. Twee dagen later zeilden de *Prins Frederik* (64), de *Tromp* (54), de *Windhond* en de *Brak* uit de Maas naar Texel, waar men 's lands hoofdmacht wenschte te verzamelen. Bij hunne aankomst op den 12^{den} April lagen er de *Piet Hein* (56), de *Unie* (68), de *Amsterdam* (64), de *Zuid-Beveland* (60), de *Jason* (36), de *Thetis* (36) en de *Bellona* (20). Andere bevonden zich nog in het Veer en elders, om zich eerlang hierbij aan te sluiten.

Met het oog op die scheepsmacht ter reede van Texel, is het zeker wat bevreemdend, dat een betrekkelijk zoo klein gedeelte was uitgezonden. De Stadhouder zag dit in, en beval den 30sten April het eskader van Staring te versterken. Deze lag echter voorgaats, toen de Vice-Admiraal van Bylandt den 4^{den} Mei met de *Amsterdam*, de *Prins Frederik*, de *Unie*, de *Zuid-Beveland*, de

Tromp, de *Erfprins* (54), de *Thetis*, de *Dolphijn* en de *Ajax* uitzeilde. Versterken van Staring kon men het dus kwalijk noemen, aangezien hij met de *Argo* en de *Hoorn* binnenviel, evenals vier dagen later de *Waakzaamheid*. Het eskader onder van Bylandt, waarbij zich op de hoogte van de Maas de *Kortenaar* (64) voegde, kruiste eene wijle in de nabijheid der kust en viel den 11^{den} Mei weder binnen, nadat de bevelhebber Kapitein Braak met de *Erfprins*, de *Zuid-Beveland*, de *Bellona* (36), de *Thetis* en de *Jager* had gedetacheerd, om nog iets tegen het konvooi uit de Wezer te beproeven. Er bestond echter spoedig reden, om zich over die afgezonden schepen te verontrusten, omdat zich kort na de terugkomst van het Nederlandsche eskader een Britsch voor de zeegaten vertoonde. Gelukkig vernam men, dat Kapitein Braak, in tijds gewaarschuwd, den 16^{den} behouden in het Vlie was aangeland. Met zijne onbeduidende macht, waarvan hij de *Zuid-Beveland* nog onbekwaam noemde, om als oorlogsschip gebruikt te worden, ware hij eene lichte prooi geweest voor den vijand, die met omstreeks 15 bodems in de nabijheid onzer kusten kruiste.

Niet bij machte dit vijandelijk eskader te verdrijven, namen de vlagofficieren, ter reede van Texel, maatregelen tot zelfverdediging. De omslachtingheid, waarmede alles werd beredderd, scheen Kapitein van Gennep, den bevelhebber van de *Tromp*, te verdrieten. Hij vroeg ten minste, nadat de Schout-bij-nacht van Braam, die onder Hartsinck op de reede het bevel voerde, aanmerking had gemaakt op het laat indienen van zijn rapport, wat papier „*vermits op soo veel leyste, raporte etc. zich niet voorsien had.*” Hij werd echter verwezen naar het Collegie van de Maas, waaronder hij behoorde, en vernam later, dat er bij den opperbevelhebber klachten over hem waren ingekomen, o. a. dewijl hij zijn rapport op een kwart vel papier had geschreven.

Den 25sten Mei kwam de Stadhouder zelf aan den Helder, om te overleggen wat onder de gegeven omstandigheden kon worden gedaan. Een krijgsraad, dien hij bijwoonde, ried eenparig tot het voortzetten der verdedigende houding. Toen de Prins vier weken later verlangde te weten, of er dan volstrekt geene mogelijkheid bestond tot uitloopen, riep Hartsinck aanstonds weder den krijgsraad bijeen. Nadat hij de voor- en nadeelen omstandig had uiteengezet, verklaarden alle leden eenstemmig, dat zij het uitloopen niet geraden vonden, zoo lang zich in de Noordzee een Engelsch eskader ophield, waartegen de tien gereed zijnde Nederlandsche bodems, ongerekend meer dan 500 zieken, die zij aan boord hadden, ter nauwernood bestand zouden wezen.

Maar de Stadhouder herhaalde schier onmiddellijk zijne vraag, met toezending van eenige Engelsche nieuwspapieren, waaruit hij opmaakte, dat het vijandelijk eskader zich niet langer in de Noordzee bevond. Nu ontving hij een particulier schrijven van den Schout-bij-nacht van Kinsbergen, die hem de uitzending van een eskader ontried, omdat zich eene nederlaag liet voorzien, welke gevolgen te raden waren. Hierop kreeg hij bericht, dat de krijgsraad, aan boord van de *Admiraal-Generaal*, den laten Juli eenparig had besloten: „*dat hoe gevoelig het ook voor alle officieren van eer zijn mogt, tot eene alzints onaangenaame werkeloosheid van eene den lande zoo kostbaare marine te adviseeren, en zich daardoor mogelyk aan de hoonende discoursen van desonkundige lieden bloot te stellen, ziji. echter volgens eed en plicht en na rijpe overweging van de facheuse en geforceerde omstandigheeden, waarin het vaderland zich door eenen ongelukkigen zaamenloop van zaaken gebracht vond, in dit oogenblik het uitloopen van 's lands macht, welke in Texel legt, met geen gerust geweeten konden aanraaden.*” Dit moest, naar hunne meening, eerst geschieden, nadat de gecombineerde vloot in het Kanaal, en ook de hoofdvloot der Britten derwaarts op reis was.

Geen wonder, dat de Prins aarzelde en dat velen, misleid door overdreven opgaven van schepen, die wel aanwezig, doch niet beschikbaar waren, in het gevoelen van den krijgsraad

niet deelden. Zou de nakomeling het gelooven, dat de Republiek, na anderhalf jaar in oorlog geweest te zijn, nog geen eskader van achttien slecht bemande schepen kon verdrijven? Waar zijn de 52 linesschepen, waaruit de zeemacht thans volgens de petitie moet bestaan? Al wat men opgeeft zijn „*sprookjes van 't Rood kousje*”. „*Waar zijn onze oorlogschepen?*” zoo luidde het in de *Post van den Neder-Rhyn*. „*Niet de oorlogschepen van 's lands Admiraliteiten, noch van hooge of lage bevelhebbers; maar onze schepen, welke voor ons geld gebouwd zijn? Zijn die gezonken of vernield? Dat wij ten minste weten, waar onze waterkasteelen gebleven zijn, of welke de reden is, dat zij niet gebruikt worden tot dat einde, waartoe wij die bestemd hebben!*” Op denzelfden dag, waarop de krijgsraad te Texel een advies uitbracht, dat zoo weinig met veler wensch strookte, las men in de Zuid-Hollandsche courant een brief, naar het heette, geschreven aan boord van de *Jason*, gevoerd door Kapitein Story te Vlissingen, waar de Schout-bij-nacht van Kruijne pas het bevel had aanvaard. Ook hier waren, volgens een bericht van dien vlagofficier aan de Admiraliteit van Zeeland, Engelsche schepen bij den wal gezien. Maar de gemelde brief behelsde niet meer of minder, dan dat een Engelsch schip van 28 stukken van Zaterdag tot Maandag ongestoord in de Wielingen had ten anker gelegen; dat Kapitein Story dit had willen verdrijven, doch hiertoe geene vergunning had kunnen erlangen. De brief, later door een tweeden gevolgd, waaruit bleek, dat er in Zeeland dergelijke praatjes liepen, was echter een verdichtsel. De geheele zaak was onwaar, of ten minste zeer overdreven, omdat er geen schip ten anker had gelegen, zoodat Kapitein Story niets gevraagd en de Schout-bij-nacht dus ook niets geweigerd had. Zij, die met kleine vaartuigen waren buiten geweest, onder welke de gebroeders Naerebout, verklaarden omstreeks denzelfden tijd slechts een driemastschip bij den wal gezien te hebben, vermoedelijk een koopvaarder, bestemd naar Ostende. De schrijver van den brief, die met een verdichten naam had onderteekend, was nergens te vinden. De uitgever der courant herriep nu zijn bericht. Maar dit alles nam den eenmaal gemaakten indruk niet weg, hetgeen van Kruijne en Story tot hun leedwezen ondervonden. De ontevredenheid, die zich in dagbladen en schotschriften uitte, begon ook in officiële stukken door te stralen. Den laatsten Juli brachten de afgevaardigden van Leiden, in de vergadering der Staten van Holland, een voorstel tot een volledig onderzoek ter tafel, hetwelk een verbazenden nasleep had.

Kort na de ontvangst van het laatste advies van den krijgsraad, had de Prins echter reeds aan den wensch van de woordvoerders der ontevredenen voldaan, door bij herhaling en met nadruk het uitzeilen der vloot te bevelen, bijaldien er geene overwegende redenen tot het tegendeel bestonden. Dien ten gevolge stak de Vice-Admiraal Hartsinck den 7^{den} Juli in zee met de *Admiraal-Generaal* (74), de *Amsterdam* (68), de *Admiraal de Ruyter* (68), de *Prins Frederik* (64), de *Unie* (64), de *Kortenaar* (64), de *Princes Royal* (56), de *Tromp* (54), de *Rhynland* (56), de *Batavier* (54), de *Glinthorst* (54), de *Pallas* (40), de *Argo* (40), de *Brunswijk* (36), de *Jason* (36), de *Hoorn* (24), en de kotters *Ajax*, *Brak* en *Snelheid*, Welk eene blijdschap dit verwekte, is op te maken uit de woorden van Bellamy:

Triomf, een blij gerucht

Verspreidt zich door de lucht:

„De vloot der Batavieren „Is eindelijk in zee!”

Zou nu de bevelhebber, die in de schatting der misnoegden wegens zijne bekende staatkundige gevoelens niet hoog stond aangeschreven, zich metterdaad van allen blaam zuiveren? De macht, waarover hij kon beschikken en die eerlang nog werd versterkt, was zeker niet onbeduidend; doch zijne taak was omvangrijk en vereischte het wegzenden van enkele

bodems. Hij moest zorgen voor acht Oost-Indische en drie West-Indische schepen, die te gelijk met hem uit Texel gezeild waren; voor een konvooi naar de Oostzee, dat uit het Vlie zou komen; eindelijk voor de drie Oost-Indische schepen, die sedert het vorige jaar te Drontheim lagen. Bovendien moest hij trachten den vijand rechtstreeks afbreuk te doen door zoo mogelijk diens verwachte konvooien te onderscheppen.

Daags na het uitloopen ontving Hartsinck de zekere tijding, dat eene Fransche en Spaansche vloot op de hoogte van Ouessant was gezien. Den 12^{den} Juli, voor dat andere Nederlandsche schepen waren opgedaagd, zonderden de *Princes Royal* en de *Brunswijk* zich met de Oost- en West-Indische schepen van de vloot af. Den 19^{den} passeerde de *Enkhuizen* (24), insgelijks naar West-Indië bestemd. Maar den 22sten kwamen, met een achttal koopvaarders, uit het Vlie: de *Zuid-Beveland* (60), de *Erfprins* (56), de *Medemblik* (36), de *Bellona* (36), de *Thetis* (36) en de *Dolphijn* (24). De *Eensgezindheid* (36) passeerde slechts, evenals vroeger de *Enkhuizen*, op weg naar West-Indië. Aanstonds detacheerde Hartsinck nu Kapitein van Gennep met de *Tromp*, de *Zuid-Beveland*, de *Erfprins*, de *Thetis* en de *Snelheid*, om naar Drontheim te stevenen. Twee andere kapiteins, van der Beets en Rijnveld, kregen in last met de *Pallas* en de *Medemblik* de koopvaarders naar de Oostzee te geleiden.

Behalve de veiligheid, welke al die konvooien en detachementen tot op zekere hoogte hadden genoten, was de geheele kruistocht vruchteloos, ofschoon de tegenwoordigheid van een Nederlandsch eskader in de Noordzee de Britsche koopvaarders en kruisers werkelijk in hunne bewegingen belemmerde. Dit beteekende echter weinig, evenals het nemen van een paar kleine vaartuigen. Reeds den 6^{den} Augustus besloot de Vice-Admiraal wegens gebrek aan bier en water naar Texel terug te keeren. Hij toefde nog eenige dagen voorgaats met de schepen, die hij aldaar vond. Nadat hij verzocht had de tonnen weder te leggen en het gewone vuur op Kijkduin te ontsteken, liep hij den 16^{den} Augustus met de meeste schepen binnen, eerstdaags door al de overige gevolgd.

De Kapiteins van der Beets en Rijnveld kwamen met hunne koopvaarders behouden te Elseneur, na een Britsch konvooi verstrooid en hiervan twee vaartuigen veroverd te hebben. Kapitein van Gennep liet den 12^{den} Augustus op de kust van Noorwegen, bij het eiland Roeff, iets ten zuiden van Drontheim het anker vallen en gaf hiervan onverwijld kennis aan de gezagvoerders van de Oost-Indische schepen. Dit was evenwel slechts de aanvang van de taak die beide detachementen, waarvan de afloop nader zal blijken.

Den 20sten Augustus verscheen de Stadhouders op nieuw ter reede van Texel, waar hij de schepen zoo ontramponneerd of slecht voorzien aantrof, dat er niet meer dan één in staat was onmiddellijk zee te kiezen. Hij gaf de noodige bevelen en stelde op alles orde, waarvan men evenwel weinig voordeel kon trekken, omdat er den 23sten, op denzelfden dag van zijn vertrek, een bericht kwam van den Vice-Admiraal Pichot, dat er weder Britsche schepen voor de Maas gezien waren, die zich eerlang ook voor Texel vertoonden. Hun aantal bewoog den krijgsraad weder eene verdedigende houding aan te raden, „*alhoewel het voor officieren van eer, dewelke hun vaderland met liefde en yver dienen, niettegenstaande zij zich door de lasterschriften van onbeschaamde en tot heeden toe ongestrafte Nieuwsschrijvers dagelijks aangerand moeten zien, niet dan ten uitersten onaangenaam is, om door eene vijandelijke macht opgesloten te worden.*” Nogmaals vertrok de Prins naar den Helder, waar hij den 9^{den} September een krijgsraad bijwoonde, die zijne vraag, of 's lands schepen al dan niet konden uitzeilen, om de schepen uit Drontheim verwacht te beveiligen, ontkennend beantwoordde. Op de nadere vraag van den Stadhouders, of iemand der aanwezigen ook eenig denkbeeld kon opperen, verklaarden allen, dat zij er niets bij te voegen hadden, ofschoon de bestaande toestand hun leed deed. Hierin moest de Stadhouders berusten. Van zijn kant beval hij alle schepen zoodanig van

victualie en water voorzien te houden, dat zij op de eerste orde konden uitzeilen, onder aanbieding van een zeker aantal soldaten, om de bemanning aan te vullen, hetgeen vijf bevelhebbers zeer welkom was.

Twee omstandigheden liepen mede. Kapitein van der Beets werd in tijds verwittigd, dat hij in de Sond moest toeven tot dat hij nadere bevelen of versterking had ontvangen. Nog gelukkiger was het, dat Kapitein van Gennep, die met de Oost-Indische schepen den 25sten Augustus werkelijk de reis had aanvaard, den 7^{den} September in zee het kleine vaartuig ontmoette, door Hartsinck afgezonden met een brief van den 27sten Augustus, waarin hem gelast werd om in de eerste haven de beste weder binnen te loopen. Hij voldeed hieraan zoodra mogelijk, en lag den 11^{den} September met zijn eskader en de drie Oost-Indische schepen in het Lied van Bergen. Mag nu al het bovenstaande tot de overtuiging leiden, dat met betrekking tot de uitrusting van 's lands schepen gebreken waren ingeslopen, die men als werkelijke beletselen kon aanmerken; dat het personeel alle hieruit voortspruitende moeielijkheden, die het grootendeels had kunnen verhoeden, en in het algemeen de bezwaren, die zich voordeden, rijkelijk zwaar tilde: zoo is toch nergens eenig bewijs te vinden van de laakbare oogmerken, die men 's lands zeeofficieren aanwreef. Hoe ver dit toen reeds ging, blijkt uit het lofdicht op den Vice-Admiraal Hartsinck, den roemrijken hersteller van 's lands glorie, waarin met ronde woorden gezegd wordt, dat hij het merk van een verrader droeg; uit den lauwerkrans voor dien onverwinnelijken zeeheld, waarin men hem, ongelijk aan zijne voorgangers, een admiraal van het strand noemde, met bittere zinspeling op de snuifdoos, die hij tot loon zijner deugd had ontvangen; uit een ander gedicht op dien zeer dapperen, onversaagden, onverwinnelijken vlootvoogd, waarin het bewuste geschenk alweder voorkomt: „*waaruit men klaarlijk kan bemerken, dat snuiven 't zwaarst is van zijn werken.*” Later verscheen een catalogus van rariteiten, verzameld door Philip van Wolvensteyn, eigenlijk gericht tegen den Hertog van Brunswijk, waarin men onder andere zeldzaamheden ook ten verkoop aanbood: „*de couragie van een Hollandschen Vice-Admiraal, zeer voorzichtig in eene snuifdoos vol watten gepakt,*” met de bijgevoegde opmerking, „*splinternieuw en nog nooit gebruikt.*”

Dergelijke spotternijen, die eerlang boosaardiger werden, kwamen in vliegende blaadjes en schotschriften voor, welke ieder fatsoenlijk man doorgaans met een verachtelijk schouderophalen of op zijn hoogst met een afkeurenden glimlach begroet. Maar ook de veel gelezen *Post van den Neder-Rhyn* viel den bevelhebber heftig aan, door te vragen, of wij nu de Engelschen geslagen, verbrand, genomen en opgebracht hadden, en dan hierop te antwoorden: „*Maar de Admiraal-Generaal, het schip van den Vice-Admiraal, was lek. Doch moesten, in dit geval, de andere schepen hem te huis brengen? Was hij bang, dat onze getrouwe geloofs- en bondgenooten hem zouden knippen? Dan is hij een held, om op een papieren kasteel te zetten.*” Met het oog op het Engelsch eskader, dat ons telkens zoo goed als blokkeerde, luidde het verder: „*De Engelschen permitteren ons nu en dan een zeeluchtje te scheppen. Als zij eene koopvaardij vloot wachten, dan sluiten zij ons op, als een hond in zijn hok. Is die voorbij, dan zullen wij denkelijk weder permissie krijgen om uit te loopen.*” In de „*Echte copy eener missive geschreven op de reede van Texel, wegens een verre gaanden twist onder de vlagofficieren,*” voegde men er de vuilaardige opmerking bij, dat de Engelschen niet eenmaal zoo veel moeite behoeften te doen, omdat wij hunne schepen toch niet zouden nemen, dewijl wij „*maar uit jok en niet uit kouwens*” vochten.

In den regel minder grof, doch niet minder scherp liet de Oranjepartij zich hooren. Zij wees er op, dat het concert met Frankrijk tot dusverre al weinig had gebaat en dat de Spaansche admiraal bij zijn tocht naar het Kanaal, niet eenmaal de Oost-Indische schepen, die meer dan een jaar te Cadix lagen, onder zijn geleide wilde nemen. De *Ouderwetsche Nederlandsche*

Patriot, een harer organen, kon een zeker leedvermaak over dit alles niet verbergen, en uitte dit in de geestige voorstelling van een berouwhebbend *Patriot*.

Sedert het voorstel door de afgevaardigden van Leiden gedaan, vestigde zich de aandacht meer en meer op den Prins zelven. Als eersten staatsdienaar der Republiek, met de uitvoerende macht bekleed, stelden velen hem voor alles aansprakelijk. Vruchteloos trachtte hij den argwaan der bestrijders te overwinnen. Nauwelijks van den Helder teruggekeerd, ontving hij den 13^{den} September een bericht uit Duinkerken, dat het vijandelijk eskader zuidwaarts gezeild was. Onverwijld deelde hij zulks mede aan Hartsinck, met bevel om 's lands schepen te doen uitloopen. Ongelukkig waren juist ter reede van Texel rapporten ingekomen, die het tegendeel behelsden, hetgeen den krijgsraad tot een nader schrijven aan den Stadhouder bewoog. Wel jammer, omdat het bericht van den Prins waar bevonden werd en diens bepaalde last, om nu een eskader uit te zenden, niet aanstonds kon worden volvoerd, dewijl inmiddels verandering in den wind was gekomen. Dit oponthoud, veroorzaakt door schipper Sjoerd, die beweerd had de Britsche schepen den 5^{den} op de hoogte van Jutland gezien te hebben, gaf weder nieuwe stof tot verwijt. Te midden van het beraadslagen over het uitloopen van Kinsbergen met een klein eskader, verwekte iets anders de grootste opspraak.

Den 20sten en 21sten September stelde de Fransche gezant te 's Gravenhage den Stadhouder voor, tien onzer schepen naar Brest te zenden, waar zijn hof meende, dat zij de Nederlandsche koopvaarders beter konden beschermen en gunstiger kans zouden hebben om den vijand te benadeelen. Zoutman keurde het overhaast detacheren van zulk een aanzienlijk gedeelte der vloot ten sterkste af. Anderen deelden in zijn gevoelen. Ook de Stadhouder was er tegen, hetgeen evenwel niet belette, dat hij het voorstel den 23sten September bij de Staten-Generaal ter tafel bracht, en den 30sten aan den Vice-Admiraal Hartsinck schreef, dat een tiental door hem aangeduide schepen benevens eenige fregatten zich ten spoedigste voor vier maanden moesten victualieëren. Onderwijl raadpleegden de Staten-Generaal en namen zij dien ten gevolge den 3^{den} October met vier tegen drie stemmen het besluit, de schepen te zenden, doch onder voorbehoud, dat zij vóór den 8sten eene geschikte gelegenheid tot zeilen moesten hebben. De noodige orders, hierop onverwijld door den Prins uitgevaardigd, kwamen door eenig oponthoud aan het Nieuwediep eerst den 5^{den} aan boord van de *Admiraal-Generaal*. Op hetzelfde tijdstip waren de Vice-Admiraal van Bylandt en de onlangs benoemde Schout-bij-nacht van Hoey, die het eskader moesten commandeeren, beiden afwezig. De eerste was naar den Haag met een vonnis over een luitenant, hetwelk, gelijk men zeer terecht aanmerkte, juist niet door een vlagofficier behoefde te worden overgebracht. De tweede had de bezorging van een request der vlagofficiëren op zich genomen. Er was evenwel blijkbaar op zulk een spoed niet gerekend; want zoodra Hartsinck den aanwezigen kapiteins kennis gaf van hunne bestemming, verklaarden allen hunne schepen tot zoodanige expeditie buiten staat, hetgeen de opperbevelhebber aanstonds door Kapitein van Welderen aan den Prins liet weten. De eene had gebrek aan victualie, de andere aan zeilen, touwen, ankers, winterplunje of iets dergelijks.

Na de herhaalde aanmaningen van den Stadhouder, dat allen, zich steeds gereed moesten houden om onverwachts te kunnen zeilen, klinkt die verklaring nog al vreemd. Doch wat de proviand betrof, bleek later, dat al die aansporingen slechts voor de maand October golden. Het bevel van den 30sten kon ongetwijfeld niet in tijds worden opgevolgd. Sommigen, die van de Admiraliteiten vroeger last hadden gekregen en dien niet waren nagekomen, hadden zich inderdaad aan verzuim schuldig gemaakt. Het later onderzoek bracht vele dergelijke zaken aan het licht, die meer en meer de oogen openden voor de nadeelen van het nog altijd gevolgde stelsel, om de bevelhebbers zelven met de proviandeering hunner schepen te belasten. Maar

ook zij, die zich behoorlijk voorzien hadden tot den 1sten November, achtten dit niet toereikend voor den bedoelden tocht.

Den 7^{den} October kwamen van Bylandt en van Hoey, die te 's Gravenhage een onderhoud met den Prins gehad hadden, waarvan niets uitlekte en waaraan men dus vrijelijk allerlei geheimzinnige bedoelingen kon toeschrijven, weder ter reede van Texel. Hier overwogen de vijf aanwezige vlagofficieren denzelfden dag de zaak nogmaals, ten slotte de meening uitende, dat de schepen wegens gebrek aan victualie, behoeften, kleeren „*en verscheidene andere redenen, te lang hier te melden, volkomen buiten staat waren, om de voorgestelde expeditie naar Brest ten uitvoer te brengen, declarerende de heer Grave van Bylandt, dat hij zulks wel gansch speciaal infaisable oordeelde.*” Den 9^{den} October legde de Stadhouder deze verklaring over in de vergadering der Staten-Generaal, die nu hun vorig besluit, wegens het verstrijken van den gestelden termijn, als geheel vervallen beschouwden.

Zie hier de hoofdpunten eener gebeurtenis, die in 1782 en later een verbazend gerucht maakte. Wie zich uit al wat daarover is geschreven een eenigszins onpartijdig oordeel wil vormen, zal onwillekeurig tot de slotsom geraken, dat de ongereedheid der schepen werkelijk uit bestaande gebreken voortspoot; dat evenwel dit verschijnsel zich doorgaans en niet alleen bij deze gelegenheid openbaarde; dat eindelijk noch hierin, noch elders een bewijs te vinden is voor de kwade trouw, waarvan eene teleurgestelde partij het personeel betichtte.

Hoogst onvoorzichtig gaf de Stadhouder, die rijkelijk zijn deel kreeg in de gewaande schuld, den ontevreden een gevaarlijk wapen in de hand door nu met overhaasting het uitloopen van Kinsbergen te bevelen. Immers liep zijn last, dien Kapitein van Welderen, volgens het Verbaal van Hartsinck, den 8sten October bij zijne terugkomst uit den Haag medebracht, de beslissing der Staten-Generaal vooruit. Daarenboven was zoodanig bevel kwalijk te rijmen met de bezwaren door de zeeofficieren, een jaar te voren, op grond van het seizoen, reeds in Augustus en September tegen een tocht naar het noorden geopperd. Nochtans wekte niet zoozeer het uitzeilen van een eskader dan wel de overhaasting, waarmede dit geschiedde, de ergernis van sommigen op. Hartsinck gaf toch den 9^{den} October last, dat de hieronder genoemde bodems, die het eskader van Kinsbergen moesten vormen, wat victualie zouden overnemen van andere, hetgeen met zooveel spoed werd uitgevoerd dat de schepen nog denzelfden avond daarvan voorzien waren en 's anderen daags konden zeilen. Velen schreven den ijver van den Prins om dat eskader in zee te krijgen toe aan zijne vrees, dat de Staten-Generaal op hun genomen besluit zouden terugkomen en den gestelden termijn verlengen. Hun beweren, dat schepen in voldoende staat voor een kruistocht ook wel naar Brest konden stevenen, ging niet op, omdat het eskader veel minder schepen telde en met behulp van eenigen voorraad uit de achterblijvende slechts voor vijf weken was geproviandeerd.

Ware nu Kinsbergen, overeenkomstig de wenschen van den Stadhouder, ten volle geslaagd, dan zou dit misschien een voordeeligen indruk gemaakt hebben. Maar de tocht, dien hij den 10^{den} October aanvaardde met de *Admiraal de Ruyter*, de *Unie*, de *Utrecht*, de *Kortenaar* en den kotter *Meermin*, beantwoordde in geenen deele aan de verwachting; want hij keerde, in de eerste dagen van November terug, zonder iets verricht en na een zijner schepen verloren te hebben. De *Unie* (64) namelijk, gevoerd door Kapitein van Welderen, was den 19^{den} October in eene hevige stormvlaag, omstreeks een uur na den middag, plotseling omgeslagen en tot niet geringe ontsteltenis van hen, die zulks aan boord der andere schepen zagen, spoorloos verdwenen. Niemand van de 450 man sterke equipage bracht er het leven af, zoodat men onkundig bleef van de oorzaak der ramp, die Kinsbergen en anderen toeschreven aan het losspringen eener huidplank of iets dergelijks, tijdens het vreeselijk werken van het schip. De *Zierikzee* (64), waarmede Kapitein Haringman kort te voren bij het eskader was aangekomen,

ging iets later insgelijks verloren. Deze bodem, evenals de *Venus tot* versterking van het konvooi naar de Sond gezonden, bereikte in vrij slechten staat Elseneur. Van daar met Kapitein van der Beets en diens konvooi naar het vaderland onder zeil gegaan, strandde hij bij Schagen op de kust van Jutland. Gelukkiger dan van Welderen, was Haringman, zooals men later vernam, er in geslaagd zich met de gansche equipage, op omstreeks twintig man na, aan den Deenschen wal te bergen.

Kapitein van Gennep, die den 17^{den} October met de *Meermin*, door Kinsbergen daartoe afgezonden, een bericht had ontvangen en twee dagen later een schrijven van den Prins, was den 29sten met zijn eskader en de drie Oost-Indische schepen van Bergen gezeild. Zoodra hij zich in de eerste dagen van November voorgaats bevond, scheidde de *Zuid-Beveland* en de *Thetis* zich af om de *Oud-Haarlem*, een der Oost-Indische schepen, naar Zeeland te geleiden. De *Triton*, het tweede, viel den 11^{den} November te gelijk met de *Tromp* binnen. Drie dagen later, kwam ook *Het Loo*, na van het konvooi afgedwaald te zijn, behouden aan. Omstreeks denzelfden tijd bereikte Kapitein van der Beets het Vlie, met de *Pallas* en de overige schepen van zijn konvooi.

Dit alles had zeker, eenige weken vroeger, algemeene blijdschap verwekt. Onder den indruk der mislukte expeditie naar Brest, merkten velen het thans nauwelijks op, terwijl het voor anderen, die met ietwat overdreven hoop alle verrichtingen der onlangs versterkte vloot gadesloegen, de smart over het verlies van twee schepen niet kon lenigen. De Fransgezinden, die nu bijna onbetwist den boventoon voerden, hadden voor niets ooren, dan voor al wat betrekking had op het schromelijk verzuim ten nadeele van den bondgenoot gepleegd. Al vorschende naar de ware oorzaak van het niet zenden der schepen naar Brest, wonden zij zich meer en meer op, tot dat hunne organen de onzinnigste beschuldigingen tegen den Prins en het personeel der vloot uitbrachten.

Geen wonder, dat het request der zeeofficieren, waarin zij de bescherming der hooge regeering inriepen tegen de verguizing, waaraan zij dagelijks blootstonden, hetwelk de Schout- bij-nacht van Hoey te 's Gravenhage had overgelegd, juist terwijl de zaak van Brest hangende was, niet tot het beoogde doel leidde. Zoodra het ruchtbaar werd, dat op den 7^{den} October een verzoek van dien aard was ingediend, leverde het stof tot nieuwe aanvallen. De weigering der zeeofficieren om naar Brest te stevenen strookte al zeer weinig, naar het heette, met hun verlangen, om bij hun goeden naam en faam te worden gehandhaafd. Indien zij, gelijk hun request luidde, met allen ijver hadden gearbeid, om den vijand alle mogelijke afbreuk te doen en geene andere of meer middelen ten dienste van het vaderland hadden kunnen aanwenden, dan was het vraagstuk der marine immers volkomen beslist! Een stortvloed van hatelijkheden goot men eerlang over het personeel uit, waarbij niemand gespaard bleef. In de grofste bewoordingen werden niet alleen Hartsinck en van Bylandt, op wie men het vooral gemunt had, maar ook Zoutman, Kinsbergen, Reynst e. a. beschimpt en beklad.

Denzelfden dag, waarop het request der vlagofficieren was ingediend, had ook de Stadhouders zijne Missive en Memorie overgelegd, ten einde zich te verantwoorden wegens zijn bestuur over de zeemacht. Het ging hem niet beter, dan de vlagofficieren. Zijn geschrift, op de vinnigste wijs bestreden, werd eene schier onuitputtelijke bron van nieuwe beschuldigingen. Men werkte de verspreiding van den zakelijken inhoud, die voor een billijken prijs verkrijgbaar was gesteld, tegen, als ware dit een libel, en vond later dat uittreksel alleen geschikt om er aan boord kardoezen van te maken. Het officiële stuk zweeg natuurlijk over de expeditie, die eerst in het later overgelegde vervolg werd behandeld; doch juist over de expeditie, en over haar alleen verlangde men iets te hooren. „*Hoe men het wende of keere,*” luidde het in de *Post van den Neder-Rhyn*, „*er is een misdrijf begaan tegen de gansche natie!*” Zeker bestond er weinig kans,

om hen, die zich in dergelijke termen uitlieten, van het tegendeel te overtuigen. Nagenoeg terzelfder tijd betrapte men een vaandrig op het verkoopen van plannen, die met de verdediging van Zeeland in verband stonden. Het versterkte velen in hunne reeds opgevatte kwade vermoedens. Overal waanden sommige Patriotten slechts plichtverzuim en verraad te ontdekken. De Schout-bij-nacht van Rietveld, die met zijne vier schepen nog te Curaçao lag, werd insgelijks heftig aangevallen omdat hy een kleinen kaper in de nabijheid der reede niet tijdig genoeg had ontzet, hetgeen hem een verdrietig proces op den hals haalde. Omstreeks denzelfden tijd bestormden de Staten van Holland, Friesland en Groningen den Prins met klachten, die niet altijd even kalm werden opgenomen. 's Prinsen aanhangers meenden zelfs, in het gansche plan der veel besproken expeditie, slechts een kunstig beraamden toeleg der Patriotten zelven te zien, om de Oranjepartij in verlegenheid te brengen. Nu met steeds klimmende woede op onderzoek en straf werd aangedrongen, poogde ieder zich vrij te pleiten. Hartsinck legde zijn verbaal over en vroeg zijn ontslag. De Admiraliteiten van de Maas en Amsterdam verdedigden zich uitvoerig tegen de beschuldiging van verzuim; vooral de laatste, in een geschrift met niet minder dan drie en zeventig bijlagen.

De Staten-Generaal besloten wel tot het vurig begeerde onderzoek; doch er verliep meer dan een jaar eer men het eens was over de wijze, waarop het moest worden ingesteld, zoodat eene hiermede belaste commissie eerst den 30sten Maart 1784 hare taak kon aanvaarden. Zij bracht, na alle hierin betrokken vlagofficieren en kapiteins, gedurende vijftien maanden, op verschillende punten scherp ondervraagd te hebben, den 24sten Juni 1785, haar rapport uit, dat met de bijlagen een foliant van nagenoeg 600 bladzijden druks vormt. Het bracht vele gebreken en bestaande misbruiken aan het licht, en klonk wat de hoofdzaak aangaat zeer bezwarend voor Hartsinck en van Bylandt, welke laatste bovendien der commissie wat stout had geantwoord, en volgens hare meening, evenals andere zeeofficieren, een merkwaardig gebrek aan geheugen scheen te hebben. Wat echter opmerking verdient, is dat een rapport, uitgebracht in de hachelijkste oogenblikken voor het stadhouderslijk gezag, door eene commissie, waarin de heftigste bestrijders hiervan zaten, weinig of geen bezwaar tegen den Prins zelven behelsde. Nadat eindelijk den 16^{den} November 1786 alles gereed was, om het gedrag der zeeofficieren, op het verlangen der Staten van Holland ook gerechtelijk te onderzoeken, betwistte van Bylandt, die met reden vermoedde, dat het in de eerste plaats hem zou gelden, de bevoegdheid der rechtbank. Hij vond steun bij de Staten van Gelderland. Zoo bereikte men den zomer van 1787, waarin de geheele omkeering van den binnenlandschen toestand alle plannen tot nader onderzoek deed staken.

Terwijl de partijen in de Republiek, gedurende het najaar van 1782 over de mislukte expeditie naar Brest en andere aangelegenheden harrewarden, knoopte het Fransche gouvernement te Parijs onderhandelingen aan, waarbij de heer Brantsen en der Staten gewone ambassadeur van Berkenrode de belangen der Republiek moesten voorstaan. Veel goeds kon deze evenwel niet verwachten na een oorlog, dien zij maar flauw en daarenboven, vooral in de koloniën, ongelukkig had gevoerd. Zelfs de anders levendige kaapvaart had thans, in weerwil van den gemaakten ophef, weinig gebaat. Bovendien waren Le Turq, Jarry e. a., die zich als kaper kapiteins hadden onderscheiden, vreemdelingen. De eenige vrucht van den oorlog was de versterking van het lang veronachtzaamde materiëel der zeemacht, zoodat de Republiek, met inbegrip van enkele niet geheel voltooide, zich thans kon verheugen in het bezit van 46 linieschepen van 50 tot 70 stukken en 38 fregatten van 20 tot 40; waarlijk een cijfer, dat hare vloot sedert jaren niet had bereikt. Tot uitrusting hiervan werd in Januari 1783 eene som van nagenoeg veertien millioen gld, aangevraagd, doch naar gewoonte niet ten volle goedgekeurd en opgebracht. Om aangaande het beleid der zeemacht beter ingelicht te worden, had de

Stadhouder, drie dagen na de indiening zijner Missive en Memorie, een specialen Raad van Marine benoemd. Doch aan raad was voorloopig minder gebrek, tenzij om den weg af te bakenen te midden der zee van geschriften, waarin personen van onderscheiden kleur verschillende plannen tot hervorming der marine opperden.

Eer men de voorhanden macht kon aanwenden, verspreidde zich eensklaps de mare, dat alle mogendheden, uitgezonderd de Republiek, het over de preliminairen eens waren. Het Fransche hof, dat bereid was ons de heroverde koloniën weder te geven en voorts zijne bemiddeling aanbood, toonde zich niet misnoegd over het uitblijven der schepen van Brest, ofschoon het zoowel hierop, als op onze doorgaande werkeloosheid wees om zijne eigen houding wat te bewimpelen. De Republiek, nu geheel alleen staande, kon den haar aangeboden wapenstilstand moeielijk weigeren. Deze benam haar de gelegenheid de thans versterkte marine tegen den vijand te gebruiken, doch stelde haar in staat een gedeelte daarvan elders te bezigen.

Reeds in Maart 1783 vertrok Kapitein van Braam met de *Utrecht* (68), de *Wassenaer* (66), de *Goes* (54), de *Princes Louise* (56), de *Monnickendam* (40) en de *Juno* (36) naar Oost-Indië, waar hij evenwel eerst een jaar later aankwam. Zijne verrichtingen in de Indische wateren moeten hier onvermeld blijven; de behoefte aan hulp, in schepen en geld, welke de Oost-Indische Compagnie gevoelde, is evenwel een treurig bewijs van haren achteruitgang. Bijna alle hoofdbewegingen der vloot kenmerkten zich door de eene of andere zeeramp. Het eskader, dat onder den Schout-bij-nacht van Rietveld in 1783 uit West-Indië terugkeerde, verloor onderweg de *Nassau-Weilburg* (54), doch met behoud der equipage. Kapitein Riemersma, die in het laatst van Juni onder zeil ging met de *Overijssel* (68), de *Erfprins* (54), de *Briel* (36) en de *Windhond*, om den Ambassadeur van Berckel naar Amerika over te voeren, verloor de *Erfprins*, die met ruim driehonderd man verging, zoodat Kapitein Aberson en slechts veertig der zijnen behouden bleven. In Juli vertrokken eenige bodems naar de Middellandsche Zee, die later vereenigd met andere, onder den Vice-Admiraal Reynst aldaar een vrij aanzienlijk eskader vormden. Het werd in Februari van het volgende jaar door een zwaren storm beloopt, die alle schepen zeer ontramponeerde en het verlies van de *Drenthe* (64) veroorzaakte, die omsloeg en met 450 man in de golven verdween, zonder dat iemand er afkwam. Uit dien hoofde lagen vele schepen maanden lang in reparatie. De Vice-Admiraal zelf bevond zich met de *Vrijheid* en andere te Toulon. Van hier werden sommige bodems, die gereed waren, tot verschillende diensten uitgezonden. Niet weinig moeite baarde het geleiden van een koopvaarder met geschenken naar Algiers, omdat van 44.000 pond kruit, die men beloofd had, nog slechts 10.000 geleverd en de voorraad inmiddels zeer verminderd was. Met de *Drenthe* was 11.000 pond verloren geraakt, en in denzelfden storm was 22.000 pond aan boord van de *Noord-Holland* door zeewater onbruikbaar geworden. Met inspanning bracht men de ontbrekende 34.000 pond bijeen, welke hoeveelheid in de kruitkamer van de *Prins Willem* niet te bergen en aan boord van den koopvaarder niet te vertrouwen was, hetgeen Reynst, uit wiens Verbaal deze bijzonderheden geput zijn, bewoog ook de *Alkmaar* mede te geven. Na de terugkomst van dezen bodem, ging de Vice-Admiraal den 31sten Mei 1784 met de *Vrijheid* en de *Alkmaar* onder zeil naar het vaderland.

Behalve de gemelde zeeschade, had de Republiek den 20sten October 1783 ter reede van Texel het verlies van de *Rhyndland* (56) te betreuren. Volgens ooggetuigen hoorde men te negen uren in den morgen een zwaren slag, gepaard met dikken rook, waarna het bleek, dat het genoemde schip in volle vlam stond. Andere schepen, die gevaar liepen, slipten of kaptten aanstonds hunne touwen. Zoodra het brandende schip begon te drijven, boegseerde men het wat om de noord, ten einde andere bodems te behoeden. Het vuur zette den ganschen nacht zijn

vernielingswerk voort, zoodat het schip den volgenden dag tegen het middaguur tot op het water was afgebrand en alleen inwendig nog bleef smeulen.

Terwijl de Republiek met Engeland, dat in September 1783 den vrede met Frankrijk, Spanje en Noord-Amerika had gesloten, nog onderhandelde om ook voor zich dragelijke voorwaarden te bedingen, viel een andere nabuur haar aan. Keizer Jozef II, een gekroonde radicaal, die in 1780 zijne moeder Maria Theresia in het bestuur der Zuidelyke Nederlanden was opgevolgd en sedert, op eene reis door de Republiek, de zwakheid hiervan ten duidelijkste had ontwaard, kwam vervolgens met allerlei eischen voor den dag. Na onze Barrière eigendunkelijk vernietigd te hebben, verlangde hij eene betere regeling der grenzen, den afstand van Maastricht en de verwijdering der Nederlandsche wachtschepen op de Schelde.

Blijkbaar bedoelde hij niets minder dan de opening der rivier, welke de onzen sedert den vrede van Munster gesloten hielden. Het was eene botsing tusschen twee begrippen. Jozef II grondde zich op het recht der natuur en beweerde, dat niemand bevoegd was zijnen onderdanen de inderdaad bestaande gemeenschap met de zee kunstmatig te benemen. De Staten daarentegen beriepen zich op het geschreven recht, en wel bepaald op het tractaat van Munster. De Keizer had, volgens de opvatting onzer dagen, in de hoofdzaak gelijk, doch hij had, als Europeesch vorst, terwijl vele rechten in de oude wereld alleen op tractaten steunen, bepaald ongelijk door er een willekeurig te verscheuren. Zodoende maakte hij zich tot rechter in zijne eigen zaak, die hij bovendien slechts volgens het recht van den sterkste wilde beslissen. Bouwende op de machteloosheid der Republiek, verklaarde hij den 23sten Augustus 1784, dat hij de Schelde voorloopig als geopend aanmerkte en dat hij elke poging tot belemmering der vaart als eene oorlogsverklaring zou beschouwen.

Na den vrede, welke den 20sten Mei tusschen de Republiek en Engeland was tot stand gekomen, bleek nu het verlies van Negapatnam, gepaard met eene schade op omstreeks tachtig millioen gld. begroot, voor de eerste oneindig minder nadeelig te zijn, dan de hoogte, welke de binnenlandsche tweespalt gedurende den oorlog had bereikt. Zelfs de afzonderlijke vrede, door Frankrijk gesloten, bracht in veler stemming ten opzichte van dit rijk geene merkbare verandering. Men bleef het edelmoedig, onbegrijpelijk edelmoedig noemen, bewerende dat alleen lage zielen er anders over konden denken. Verontwaardigd over den schandelijken vrede, troostten sommigen zich met de blijkbare verwijdering, die tusschen de Republiek en Engeland was ontstaan. Reeds kort na het opstellen der nadeelige preliminairen, hadden de Staten van Holland een besluit doorgedreven om den Koning van Frankrijk plechtig te bedanken. Is het wonder, dat de Staten-Generaal en de Prins, onder die omstandigheden, huiverig waren om in het geschil met den Keizer door te tasten? Ten einde elk voorwendsel zoo mogelijk te vermijden, lieten zij het wachtschip voor Lillo een weinig lager post vatten, bij Saaftingen, hetwelk onbetwist tot het gebied der Republiek behoorde. De gansche zaak kwam den Prins en zijner partij, uit een staatkundig oogpunt, hoogst ongelegen. Daarentegen werkten de schrikbeelden, in openbare geschriften van Pandoeren en Uhlanen opgehangen, de burgerwapeningen der Patriotten in de hand. Nochtans beschuldigden deze later de Oranjegezinden, dat zij de moeielijkheden met den Keizer opzettelijk hadden uitgelokt. Onmiddellijk na de verklaring van Jozef II was de Vice-Admiraal Reynst, die in het laatst van Juli uit de Middellandsche Zee was teruggekeerd, naar Zeeland vertrokken om het bevel over de zeemacht op de Schelde, aan boord van de *Vrijheid*, op zich te nemen. Van de schepen, die zich aldaar bevonden, lag de *Pollux* onder Kapitein van Volbergen met de *Dolphijn* onder den Luitenant Cuperus hooger op, bij Saaftingen. Zij en andere bevelhebbers kregen in last, alle Oostenrijksche schepen aan te houden, doch hierbij met groote bescheidenheid te handelen en niet dan in het ergste geval geweld te gebruiken.

De houding van 's lands zeemacht onder het bevel van Reynst stak gunstig af, bij haar onvermogen in 1747 tijdens den inval der Franschen. Thans werden verschillende maatregelen genomen tot dekking van Zeeland en tot bescherming of tijdige waarschuwing van alle Nederlandsche koopvaarders en visschers. Doch al de ijver, hierbij door den Vice-Admiraal aan den dag gelegd, beveiligde hem niet tegen de aanvallen, waaraan ook hij eerlang blootstond. Hij had zich, na de eerste berichten aangaande het plan van den Keizer om de Schelde te forceeren, op mogelijke gebeurtenissen voorbereid en zijnen officieren de benoodigde voorschriften gegeven. De Burggraaf Vilain XIV, den 1sten October met een pleziervaartuig te Vlissingen gekomen, was beleefd ontvangen, na zijn woord gegeven te hebben, dat hij langs denzelfden weg zou terugkeeren.

Zoo stonden de zaken, toen de Staten-Generaal den 6^{den} October vernamen, dat te Antwerpen een vaartuig gereed lag om onder keizerlijke vlag de Schelde af te zakken. Deze tijding, in verband met de laatste verklaring van het Oostenrijksche gouvernement, dat een schot op de Schelde als eene oorlogsverklaring zou worden aangemerkt, bewoog den Prins nog den 7^{den} October een naderen last te zenden, zoowel aan den Vice-Admiraal, als aan Kapitein van Volbergen. Hierin werd hun voorgeschreven om op de schepen, die zich mochten vertoonen, liever niet te vuren, maar hen slechts aan te houden op grond van eenig gebrek in de scheepspapieren. De bode, die onmiddellijk was afgereisd, doch te Bergen-op-Zoom wegens den lagen waterstand eene wijle moest toeven, kwam den 8sten October met zijn pakket een weinig te laat.

Denzelfden morgen was de *Louis*, onder keizerlijke vlag varende en naar zee bestemd, door den Luitenant Cuperus, na eene vruchteloze aanmaning tot het vrijwillig staken der reis, met geweld hiertoe gedwongen. Zeer omzichtig hadden echter 's lands officieren gedaan, wat hun plicht voorschreef. Een schot met los kruit, een schot met scherp voorover, en eerst toen dit alles niet hielp meer schoten met scherp, die voorbedachtelijk op het tuig gericht waren en inderdaad weinig schade deden. „*Het komt mij voor*” schreef van Volbergen uit dien hoofde den 13^{den} October aan den Griffier der Staten-Generaal, „*dat dit vaartuig op eene wijze behandeld is, dat geene denkbeelden van hostile wijze kunnen plaats hebben.*” Na de opmerking, dat men tot handhaving der orde tegen een Hollandsch schip niet anders had kunnen doen, zegt hij, dat slechts één kogel bij de groote rust eenige schade had aangericht, en dat voorts „*al het scherp, hetzij kogels of schroot veel gehuils en weinig effect*” had te weeg gebracht. Maar er was gevuurd, eer de Oostenrijksche schipper bijdraaide, waarover velen in den lande hunne vreugde niet konden verbergen. Nu dit toch was geschied, hielden de onzen de *Louis* voorloopig in bewaring.

Hetzelfde wedervoer de *Verwachting*, een ander keizerlijk vaartuig, den 8sten October van Ostende vertrokken met bestemming naar Antwerpen, hetwelk acht dagen later de Schelde opzeilde en in tegenwoordigheid van de *Vrijheid*, de *Alkmaar* en de *Tromp* ter reede van Vlissingen ankerde, om bij de eerste gunstige gelegenheid de reis te vervolgen.

Overeenkomstig de laatste bevelen van den Prins, werd op dit schip niet gevuurd en vergenoegden de onzen zich met het eenvoudig te bezetten. Weinige dagen later kreeg de schipper zelfs vergunning om te vertrekken, indien hij vooraf beloofde weder te gaan vanwaar hij gekomen was. Hiermede draalde hij evenwel geruimen tijd, waarom zijn vertrek eerst den 26sten November kon plaats grijpen. In afwachting van den loop der aangeknoopte onderhandelingen, kreeg het andere aangehouden vaartuig dezelfde vergunning onder dezelfde voorwaarde.

Intusschen had de Vice-Admiraal den Stadhouders verwittigd van het ongeluk, dat 's lands brik de *Ajax* was overkomen. Deze bodem in den nacht tusschen 28 en 29 October op de hoogte

van Wight kruisende, was plotseling lek geworden en met de gansche equipage, op dertig man na, gezonken. Overigens viel er, tijdens het commandement van Reynst, dat nog langer dan een jaar duurde, weinig meldenswaardigs meer voor. Keizerlijke schepen vertoonden zich niet meer. De Vice-Admiraal bleef echter onafgebroken zorgen voor het bewaken der stroomen, zoolang de spanning aanhield en zond tevens vele schepen met verschillende bestemming uit. In verband met latere gebeurtenissen, zij hier alleen bijgevoegd, dat hij in het voorjaar van 1785 de *Havik*, een klein fregat, met de noodige loodsen en manschappen detacheerde, om *La Méfiante* en nog eene andere kanonneerboot, welke de Admiraliteit van Amsterdam te St. Malo had gekocht, aldaar af te halen.

Onder bemiddeling van het Fransche hof, kwam den 8sten November 1785 te Fontainebleau eene overeenkomst met den Keizer tot stand, waarbij deze de Schelde tot Saafingen kreeg, met de forten Lillo en Liefkenshoek. Het lagere gedeelte der rivier bleef echter in het bezit der Republiek, met de bevoegdheid om dit, ingevolge het tractaat van Munster, gesloten te houden. Alle geschil over de vrijheid der rivieren was hiermede evenwel niet voor altijd uitgemaakt, gelijk de jaarboekschrijvers destijds waanden; want later, bij de regeling van onderscheiden Europeesche vraagstukken op het Weener congres, is een juist tegenovergesteld beginsel gehuldigd. Jozef II vergenoegde zich met eene som van tien millioen gld. waarvan 500.000 gld. moest strekken tot schadeloosstelling van hen, wier bezittingen door inundatiën hadden geleden. Dat een man als hij, wiens rechtvaardigheid en vrijheidsliefde zoo hoog waren opgevijzeld, zijn goed recht ten slotte voor geld prijs gaf, deed hem merkbaar dalen in de schatting der Patriotten, die omgekeerd in hunne gevoelens ten opzichte van het Fransche hof nader versterkt werden, nu dit, ter vermindering van een algemeenen oorlog, zelfs vier en een half millioen van de beloofde som voor zijne rekening nam. Twee dagen na het verdrag te Fontainebleau, verbond de Republiek zich ten nauwste met Lodewijk XVI. Tot een tastbaar bewijs van erkentelijkheid, drong de in Holland bovendrijvende partij er op aan, den Franschen monarch twee lineschepen tot een geschenk aan te bieden, en wel de *Friesland* (74) en de *Stad en Lande* (74), die te Harlingen op stapel stonden. Zij werden echter niet geleverd, vooral omdat zij na de voltooiing, wegens te groote afmetingen, niet buiten de haven te krijgen waren en later (in 1792) tot slooping verkocht werden. Het uitblijven van dit geschenk, waaromtrent de Staten-Generaal evenwel geen besluit hadden genomen, deed het Fransche hof een geschikt voorwendsel aan de hand, om zich later aan de volledige nakoming zijner verplichting jegens den Keizer te onttrekken.

Inmiddels leidden de aanhoudende en stelselmatige pogingen der Patriotten, in sommige streken der Republiek, tot het beoogde doel, 's Prinsen invloed op de militaire rechtspleging, op het benoemen van regenten en vlagofficieren was beperkt. Zijn persoon was in spotprenten en schotschriften verguisd tot ergernis van het Pruisische hof, dat zich evenwel daarover niet sterk uitliet, zoolang Frederik II leefde. Na het ruchtbaar worden der Acte van Consulentschap en de hierop gegronde beschuldigingen, had de Hertog van Brunswijk-Wolfenbützel den 14^{den} October 1784 zijn ontslag gevraagd. Sedert waren de aanvallen tegen den Prins zelve nog onstuimiger geworden en had men in Holland zelfs de Oranjekleur met oproerleuzen gelijk gesteld. Toen eindelijk de Staten van Holland, naar aanleiding eener volgens hen te weinig onderdrukte volksbeweging, den Prins het bevel over het garnizoen in de residentie ontnamen, verliet hij half September 1785 Den Haag.

Nu scheen de tweespalt tot een binnenlandschen krijg te zullen voeren. De partij, die in Holland zegevierde, oogstte in andere gewesten bijval, met name in Utrecht en Overijssel. Daarentegen hing de meerderheid in Zeeland en vooral in Gelderland den Stadhouder aan. Met toenemende bitterheid bleef men elkander, eerst op het papier, bestrijden. Staatkundige hartstocht scherpte

van weerszijde het vernuft, zoo als godsdiensthaat dit had gedaan in den tijd der Hervorming. Eene ware zee van geschriften stortte zich over het rampzalig Nederland uit. Terwijl de lezing dier omvangrijke litteratuur van den dag het twistvuur onderhield en aanblies, verzochten de Staten van Gelderland den Prins in 1786, eene Patriotsche beweging binnen Hattem en Elburg met geweld te stuiten. Het bezetten dier stadjes, dat zonder bloedstorting geschiedde, verhaastte den afloop. Onder den indruk dier gebeurtenis, schorsten de Staten van Holland den Stadhouder, als Kapitein-Generaal hunner provincie, tot welker verdediging zij zich voorbereidden. Alle pogingen, door Pruissen en Frankrijk aangewend om het geschil nog bij te leggen, faalden. De hartstocht der Patriotten kende geen palen. Wie lust gevoelt, om iets van den aard hunner aanvallen te weten, behoeft slechts het „*Gedenkboek van Amsteldam*” op te slaan. Hij zal in de vele titels, op bladz. 93 en 94 vermeld, menig staaltje vinden van de strekking der werken, die velen met gretigheid lazen. Onderwijl nam de Stadhouder ook van zijn kant maatregelen. Hij verzamelde troepen op de Veluwe. En nadat zijne voorposten den 10^{den} Mei 1787, bij de Vaart, een korps Utrechtsche vrijwilligers hadden teruggeslagen, vaardigde hij den 26sten derzelfde maand een manifest uit, hetwelk de woede zijner tegenstanders ten top deed stijgen. Er waren bijna geen woorden te vinden om den Gelderschen despoot, dien men bij Catilina, Nero, Alva en Philips II vergeleek, hatelijk genoeg te schetsen. Men wilde hem vogelvrij verklaren, nu hij gereed stond zijne handen in burgerbloed te wasschen. Onder al die troebelen had de zeemacht hare taak voortgezet. De Schout-bij-nacht van Kinsbergen was den 2^{den} Augustus 1784 van Texel onder zeil gegaan met de *Jupiter* (74), waarop zijne vlag woei, de *Tijger* (44), de *Pallas* (44) en den kotter de *Brak*. Den 1sten September, bij zijne aankomst te Malaga, vond hij aldaar de *Prins Willem* en de *Noord-Holland*, die vroeger tot het eskader van den Vice-Admiraal Reynst behoord hadden. Nadat ook de *Admiraal Tjerk Hiddes de Vries* (68), die vooruitgezeild en eerst naar Marokko geweest was, zich den 20sten September bij de vlag had gevoegd, vertrok de Schout-bij-nacht vier dagen later naar Toulon. Onderweg kreeg hij de *Medea* (44) bij zich, die insgelijks tot het eskader van Reynst had behoord, doch bereikte wegens stormweder eerst den 24sten October de plaats zijner bestemming, waar hij de geschillen met den Keizer vernam. Aangezien er ook vrees bestond voor vijandelijkheden van de Republiek Venetië, werd hem de zorg voor de veiligheid der koopvaarders dringend aanbevolen. Uit dien hoofde zond hij Kapitein van der Beets met de *Tjerk Hiddes de Vries* naar Smyrna, om de aldaar liggende schepen huiswaarts te geleiden, en zond hij andere bodems naar Genua, Livorno en elders, om de koopvaarders, die er mochten zijn, veilig naar Malaga te brengen. In April 1785 werd Kapitein Rijnveld gedetacheerd met de *Noord-Holland* om den Ambassadeur Baron van Dedem tot den Gelder van Marseille naar Konstantinopel over te voeren, van welken tocht de zoon des bevelhebbers, die toen als Luitenant onder zijn vader diende, later (in 1803) eene uitvoerige beschrijving gegeven heeft in zijne „*Reize naar de Middellandsche Zee en door den Archipel naar Constantinopelen, gedaan in de jaaren 1783 tot 1786 met 's Lands schip Noord-Holland.*” Het eskader van Kinsbergen, door het detacheeren van sommige schepen verzwakt, werd versterkt met de *Alkmaar* (56), de *Admiraal van Brakel* (56), de brik *Windhond* en den kotter *Wesp*, hetgeen den bevelhebber in staat stelde op de kust van Barbarije de vlag te vertoonen en in het laatst van Augustus en het begin van September, evenals drie Engelsche en twee Malthezer schepen, met vier zijner bodems een Napolitaansch eskader te vergezellen, hetwelk den Koning en de Koningin van Napels van Livorno naar hunne hoofdstad overbracht. Na de bewegingen zijner schepen voortdurend dienstbaar gemaakt te hebben aan de oefening der equipages, ging de Schout-bij-nacht in Februari 1786 met eenige bodems onder zeil naar het vaderland, het bevel in de Middellandsche Zee aan Kapitein Boot overlatende. Den 28sten Juni van dit jaar, kwam ook

Kapitein J. P. van Braam met de *Utrecht* (68) en de *Wassenaer* (66) weder uit Oost-Indië, waar hij, eerst te Malakka, Salangore en Riouw, daarna te Ceylon en op de kust van Coromandel, de Compagnie had geholpen. Van zijne drie andere schepen, die later volgden, bereikten slechts twee gelukkig de haven; want de *Juno* (36) strandde bij Wight, hetgeen velen den kapitein, die met zijne equipage behouden bleef, zeer euvel duiden, omdat reeds twee ongelukken met schepen onder zijn commando waren voorgevallen. Inmiddels waren vijf andere schepen onder Kapitein Sylvester naar Oost-Indië gezeild, welker overtocht zich insgelijks door verschillende rampen kenmerkte. De *Amphitrite* (36) was, eenige dagen na het vertrek, wegens een lek weder binnengevallen. Daarna strandde de *Holland* (68) bij de Kaap. Sylvester zond nu de *Scipio* (20) vooruit, en kwam zelf eerst tegen het einde van 1786 met de *Beschermer* (54) en de *Ceres* (36) te Batavia, waar hij de *Amphitrite* (36), de *Hoorn* (26), de *Lynx* (16) en de *Pijl* (12) vond, die onlangs uit het vaderland waren aangekomen. Zij werden ten deele in de Molukken, ten deele op de kust van Borneo gebruikt, om het gezag der Compagnie te schragen. Behalve de genoemde eskaders, waren voortdurend schepen uitgezonden tot het konvooieeren van koopvaarders en andere diensten, hetgeen wegens de sterkte van het thans beschikbare materieel gemakkelijk kon geschieden.

Aanvankelijk werd de marine niet rechtstreeks in den binnenlandschen twist gemengd, schoon de meeste zeeofficieren onverpoosd aan de grofste aanvallen blootstonden en sommigen hunner dien ten gevolge uitweken. Zoodra echter beide partijen in den zomer van 1787 zich gereed maakten om haar geschil met de wapenen te beslechten, werd het personeel der zeemacht er meer in betrokken. Eenige vaartuigen op de rivier gestationneerd door de in Holland benoemde Commissie van Defensie, die te Woerden zetelde, baarden moeielijkheden, hetgeen de Staten van Zeeland bewoog, tot dekking hunner provincie, een gelijksoortigen maatregel te nemen. Intusschen klaagden de Staten van Gelderland over de vaartuigen, welke de Commissie van Defensie op de Zuiderzee bezigde en waarover Kapitein Braak het bevel had aanvaard. Vooral gold het de verrichtingen van de schepen eener dergelijke Commissie te Amsterdam, die tot geruststelling der burgerij, na het manifest van den Stadhouder, bij de Admiraliteit de beide onlangs te St. Malo gekochte kanonneerbooten *La Levrette* en *La Méfiante* had aangevraagd. Onder den drang der omstandigheden, had zij de twee vaartuigen gekregen, die elk twee carronnades en acht korte achtponders voerden. Maar Kapitein Seis weigerde het bevel over hare schepen, waarmede vervolgens Kapitein van Pelt en de Luitenant Molenaar zich belastten.

Weldra bleek, dat de Commissie met de gemelde bodems iets meer voorhad, dan het geruststellen der burgerij; want zij liet die op de Zuiderzee kruisen. Hier namen die vaartuigen, onder Prinsenvlag en geus, voor de Eem, zelfs eenige schepen met hooi en stroo bestemd voor 's Prinsen leger, die vervolgens te Amsterdam werden opgebracht. De stadhoudersgezinde Staten van Utrecht, die te Amersfoort vergaderden, noemden het zeeroof, waarmede later de Staten van Gelderland instemden. De Prins, gebelgd over het misbruiken zijner vlag, wendde zich tot de Staten-Generaal, wier gezag op dat tijdstip echter weinig beteekende. Hun last aan de Admiraliteit van Amsterdam om Kapitein van Pelt ter verantwoording te roepen had dan ook niet de verlangde uitwerking, omdat van Pelt weigerde te komen, bewerende, dat hij alleen der Commissie van Defensie verantwoording schuldig was.

Ernstiger werd de zaak voor de Kapiteins Dekker en Tulleken, die te Texel met de *Medemblik* en de *Salamander* zeilree lagen, toen zij den 13^{den} Juli van den Prins bevel kregen, om voorloopig niet te zeilen, in afwachting van hetgeen de Staten-Generaal tot beveiliging der Zuiderzee zouden noodig oordeelen, waarop ook de Staten van Friesland aandrongen, terwijl de Staten van Holland den 18^{den} Juli aan alle Admiraliteiten hunner provincie gelastten, de

schepen van het land uitsluitend tot het beschermen van den handel te gebruiken en de gereed zijnde ten spoedigste te doen vertrekken. Ten einde niet door de politieke gevoelens der bevelhebbers te worden gedwarsboomd, begaven de Patriotischgezinde Gecommitteerden van het Noorder- Kwartier zich met eene bende ruitery naar den Helder, waar zij de Kapiteins Dekker en Tulleken, op grond van zekere gesprekken, en den Luitenant van Braam, omdat hij voor den eerste, als zijn commandant, wat onstuimig in de bres sprong, gevangen namen. Misschien was er ook Oranjelint gedragen, waarvan men ten minste aan den Helder, bij dezelfde gelegenheid, na een ingesteld onderzoek, een ruimen voorraad ophaalde. Eerlang staken de schepen onder andere bevelhebbers in zee. Voor de gevangenen zag het er donker uit, dewijl de heer Vitringa, die wegens zijne gevoelens Elburg had ontruimd, tot Fiskaal bij de over hen gestelde rechtbank werd benoemd. De eisch was dan ook niet minder, dan dat Tulleken en Dekker beiden onbekwaam verklaard en in de kosten veroordeeld zouden worden; dat men bovendien den eerste tot vijf jaren zitten en eene langdurige ballingschap, den tweede tot vijfjarige verbanning zou verwijzen. Gelukkig voor hen kwam er weldra eene omkeering in den staatkundigen toestand der Republiek, waardoor elke tegen hen ingebrachte beschuldiging verviel.

Den 28sten Juni 1787 was de gemalin van den Prins, op eene reis naar den Haag, door eenige gewapende burgers, die onder de Commissie van Defensie te Woerden dienden, bij de Goejanverwellesluis aangehouden en tot den terugkeer genoopt. Deze daad, waaruit ten klaarste blijkt, hoe weinig de Patriotten zelfs in Holland op de meerderheid rekenden, had voor hen zeer ernstige gevolgen; want de broeder van de Prinses, die in 1786 zijn oom Frederik II als Koning van Pruisen was opgevolgd, eischte voldoening voor de belediging zijner zuster aangedaan. Hieraan poogden de Staten van Holland zich te onttrekken, bouwende op de hulp van Frankrijk. Maar deze liet zich wachten. Den 9^{den} September vaardigde de Koning van Pruisen een ultimatum uit, twee dagen later gevolgd door eene declaratie van den Stadhouder. Den 13^{den} der genoemde maand rukte een Pruissisch leger van 20.000 man, onder den Hertog van Brunswyk-Luneborg, over de grenzen. Nu stoven de verdedigers van Holland en Utrecht uiteen en greep eene omwenteling plaats, die zich sneller uitbreidde, dan het Pruissische leger marcheerde. Den 20sten September, lang voor dat er vreemde troepen genaderd waren, keerde Willem V onder het gejubel des volks in de residentie terug.

Buitenlandsche tusschenkomst, van wat zijde en in welke mate dan ook aangewend, is altijd een bedroevend verschijnsel. Ware de Prins krachtiger opgetreden of had zijne vastberaden gemalin haar oogmerk bereikt, dan zou het er vermoedelijk niet toe gekomen zijn. Men vergete niet, dat de zeer talrijke Oranjepartij in Holland slechts ontmoedigd en onderdrukt was. Een kloeke greep zou het kunstig weefsel eener overspannen minderheid aanstonds verbreken. Zeker had de Prins dit liever zelf moeten doen; zijne gemalin wilde het beproeven; de Pruisen deden het. En ook niet meer! Want er kan geene sprake zijn van 's Prinses gewelddadige herstelling, nu deze te 's Gravenhage en andere plaatsen door eene juichende menigte als Stadhouder werd begroet, voor dat er Pruisen kwamen. Deze pleegden vooral op het platteland vele wandaden, hetgeen bij de meeste troepenbewegingen dier dagen geene zeldzaamheid was; doch zij behoefden zelfs te Amsterdam en elders, waar men weerstand bood, slechts betrekkelijk weinig maatregelen van dwang te nemen.

